

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra

Jono Gilio,
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

ĮRODYMŲ TYRIMAS APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME

Vadovas: doc. dr. Pranas Kuconis
Recenzentas: asist. Viktoras Dovidaitis

Vilnius 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. Įrodymai ir jų tyrimas baudžiamajame procese	7
1.1. Įrodymų samprata	7
1.2. Įrodymų tyrimo samprata.....	12
2. Apeliacijos baudžiamajame procese samprata ir rūšys.....	19
3. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme problematika.....	29
3.1 Apeliacinio skundo ribų problematika teismų praktikoje	30
3.2. Įrodymų tyrimo problemos apeliacinės instancijos teisme bylai esant parengiamojoje stadijoje	36
3.3. Įrodymų tyrimas kuomet neiširtos esminės bylos aplinkybės, nepašalinti prieštaravimai tarp įrodymų bei tyrimas buvo neišsamus	40
3.4. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme rezultatų panaudojimas.....	43
3.5. Problemos dėl Europos arešto orderio	46
IŠVADOS	50
SANTRAUKA.....	54
SUMMARY	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS	56

IVADAS

Temos aktualumas. 2003 gegužės 1 .d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK)¹. Priimdami naująjį kodeksą įstatymų leidėjai pakeitė nemažai iki tol galiojusių teisės normų, nes senosios normos buvo daugiau palikimas likęs iš Sovietų Sąjungos laikais galiojusios teisinės sistemos. Naujojo kodekso priėmimas bei senųjų baudžiamojo proceso teisės normų pakeitimas naujosiomis turėjo ir didelę tiesioginę įtaką teisėsaugos institucijų darbui, o ypačingai Lietuvos Respublikos teismams. Akivaizdu, jog teisminiai ginčai, teisminis bylų nagrinėjimas negali būti nutrauktas ryšium su naujo įstatymo priėmimu, todėl visa teismų sistema turėjo greitai, lanksčiai bei profesionaliai reaguoti į pasikeitimus susijusius su naujojo kodekso įsigaliojimu. Naujajame kodekse VI dalis yra skiriama bylų procesui apeliacinės instancijos teisme. Būtent šioje kodekso dalyje yra reglamentuojami pagrindiniai ir esminiai klausimai susiję su bylos nagrinėjimu apeliacinėje instancijoje. Visgi įstatymų leidėjas nepakankamai detalai reglamentavo bylų procesą apeliacinėje instancijoje lyginant su tuo kaip detalai ir išsamiai yra reglamentuotas bylų procesas pirmojoje instancijoje. Vienas iš aktualiausių skirtumų yra normų, reglamentuojančių įrodymų tyrimą, įtvirtinimas. Kaip žinia, be įrodymų instituto baudžiamojo proceso teisė būtų neįsivaizduojama, kadangi visi apkaltinamieji ar išteisinamieji sprendimai priimami tik visapusiškai ištirtų, atitinkančių leistinumą bei sąsajumo reikalavimus įrodymų pagrindu. Viena vertus džiugu, jog nuo 2003 m. galiojančiame kodekse įrodymams skirtas visas XXI skyrius, pavadintas „Įrodymų tyrimas“, kita vertus akivaizdu, jog šio skyriaus normos yra labiau orientuotos ir pritaikomos bylas nagrinėjant pirmąją instancija. Neveltui šis skyrius ir yra integruotas į kodekso dalį, skirtą baudžiamųjų bylų procesui pirmąją instancija. Tuo tarpu, nors bylų procesas apeliacinėje instancijoje ir įtvirtintas atskiroje dalyje, apie įrodymų tyrimą užsimenama tik dviem sakiniiais 324 straipsnio 6 dalyje ir, tuo pačiu, padaromas nukreipimas į XXI kodekso skyrių, kuris daugiau ar mažiau yra skirtas įrodymų tyrimui pirmosios instancijos teismuose. Todėl toks sudėtingas įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje reglamentavimas sukelia nemažai

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

klausimų bei problemų apeliacinės instancijos teismams nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Kaip matyti iš teismų metinių darbo ataskaitų, iš paduodamų kasacinių skundų, bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, apeliacinės instancijos teismai, praėjus ir keliems metams po naujojo kodekso įsigaliojimo vis dar daro nemažai klaidų nagrinėdami bylas apeliacine instancija, nors, nereikia pamiršti, jog būtent šie teismai (pagal apeliacijos sąvokos prasmę) kaip tik ir turėtų būti tais kurie klaidas taiso. Tačiau kaltinti apeliacinės instancijos teismų tikrai nederėtų, kadangi ir teorinės medžiagos šiems klausimams susijusiems su įrodymų tyrimu spręsti kiekis yra tikrai minimalus. Taipogi pastaraisiais metais vis daugiau nepatenkintų Lietuvos teismų sprendimais asmenų kreipiasi į Europos žmogaus teisių teismą, todėl manau, būtų pakankamai aktualu detaliau ir giliau paanalizuoti įrodymų tyrimą apeliacinėje instancijoje.

Temos naujumas ir originalumas. Darbo tema atitinka tiek temos naujumo, tiek temos originalumo reikalavimus. Pastarųjų metų Lietuvos teisinėje literatūroje nerasime nei vieno straipsnio ar mokslinio darbo, kuris konkrečiai liestų bei analizuotų tik įrodymų tyrimą apeliacinėje instancijoje. Kai kuriuose moksliniuose darbuose tik epizodiškai užsimenama šia tema, tačiau detalesnės analizės akivaizdžiai trūksta. Taipogi pastebėtina, jog iki šiol Vilniaus universiteto teisės fakultete gintuose magistro rašto darbuose įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje teisme tema dar niekuomet nebuvo nagrinėta. Yra darbų, kurie tik dalinai siejasi su šiame magistro darbe analizuojama tema. Temos originalumas pasireiškia tuo, kad darbo tema yra pakankamai siaura, teorinės medžiagos, kurioje ji būtų aptariama yra labai mažai, tačiau kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos ji yra peliačiama kone kiekvienoje baudžiamojoje byloje, todėl per detalią praktikos analizę būtų atskleidžiama ir keletas teorinių klausimų.

Darbo tikslas. Teoriniu ir praktiniu aspektu išstudijuoti aktualius bei problematiškus klausimus, susijusius su įrodymų tyrimu apeliacinėje instancijoje bei pateikti teismų praktikos analizę šia tema, aptarti teorinius klausimus ir suformuluoti pagrįstas išvadas.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami tokie pagrindiniai uždaviniai:

- 1) Panagrinėti “įrodymų”, “įrodymų tyrimo” sąvokos apibrėžimus. BPK XXI skyrius detaliai reglamentuoja įrodymų tyrimą pirmojoje instancijoje, todėl norint suvokti

- įrodymų tyrimo niuansus apeliacinėje instancijoje reikalinga bent dalinė įrodymų tyrimo pirmojoje instancijoje analizė.
- 2) Pateikti „apeliacijos“ sąvokos apibrėžimą bei sampratą. Palyginti šio instituto raidą skirtingais istorijos tarpsniais, skirtingose pasaulio valstybėse. Taipogi atskleisti apeliacijos instituto svarbą Lietuvos baudžiamojo proceso teisės sistemoje.
 - 3) Pateikti teorines bei praktines įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje problemas bei jų analizę. Tiriant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus praktiką pateikti probleminių klausimų analizę. Tokių klausimų kaip: apeliacinio skundo ribos; atvejai kuomet pirmosios instancijos teismas atliko neišsamų įrodymų tyrimą; atvejai kuomet sprendimas priimamas remiantis pirmojoje instancijoje ištirtais įrodymais.

Siekiant iškelto tikslo, dėl ribotos magistro darbo apimties šiame darbe bus analizuojami ne visi klausimai susiję su įrodymų tyrimu apeliacinėje instancijoje. „Ne visi“ reiškia tai, jog bus praleista tai, kas susiję su detaliu kiekvienu atskiru įrodymų tyrimo veiksmo aptarimu (kaltinamojo apklausa; klausimų uždavimas teisiama jame posėdyje; liudytojo apklausos tvarka; nepilnamečio liudytojo apklausos ypatumai ir kt.). Tokių įrodymo tyrimo veiksmų atskiras aptarimas nėra būtinas, nes daugelis šių veiksmų yra atliekami pirmojoje instancijoje ir jų atlikimas apeliacinėje instancijoje praktiškai nesiskiria. Be to, tokių veiksmų atlikimą pirmojoje instancijoje gan išsamiai yra analizavę tiek teisininkai, tiek studentai savo diplominiuose darbuose.

Tyrimo objektas yra įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje teisinis reglamentavimas, teisės doktrina bei teismų praktika.

Tyrimo metodai. Atsižvelgiant į darbo problematiką ir iškeltus uždavinius, bei siekiant visapusiškai išnagrinėti pasirinktą temą, magistro darbe taikomi lingvistinis, lyginamasis, statistinis, sisteminis bei loginis analizės ir kiti mokslinio tyrimo metodai. Remiantis lingvistiniu metodu aiškinamos „apeliacijos“, „įrodymų“, „įrodymų tyrimo“ sąvokos. Taip pat šiuo metodu siekiama atskleisti teisės normų žodinę prasmę bei magistro darbe vartojamų kitų sąvokų esmę. Pasitelkiant statistinį metodą, matomi apeliacinės instancijos teismuose išnagrinėtų bylų skaičiai, todėl galima daryti tam tikras

išvadas dėl šių teismų darbo krūvių, dėl kokybės nagrinėjant bylas apeliacine instancija. Teismų praktika, įstatymai ir kita teisinė literatūra analizuojama naudojant loginį bei sisteminių tyrimo būdus. Šių tyrimo būdų pagalbą atrenkama aktualiausia informacija, pateikiami taikliausiai situaciją atspindintys pavyzdžiai, daromos loginės išvados. Beabejonės visi šie minėtieji tyrimo būdai viso magistrinio darbo eigoje yra derinami tarpusavyje.

Darbo šaltiniai. Analizuojant pasirinktą temą darbe remiamasi ankščiau galiojusiais ir naujai priimtais Lietuvos Respublikos teisės aktais, tokiais kaip baudžiamojo proceso kodeksai. Taipogi darbe remiamasi autoritetingų Lietuvos teisės mokslininkų straipsniais, knygomis, užsienio teisės mokslininkų darbais. Darbe daug dėmesio skiriama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų priimtos nutartims analizuoti. Didele dalimi šiame darbe remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga bei nutarimu, liečiančiu apeliaciją bei įrodymų tyrimą joje.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Kai kurios magistro darbo dalys suskirstytos į poskyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį. Pirmoje magistro darbo dalyje aptariama įrodymų bei įrodymų tyrimo sąvokos bei institutai. Antroje magistro darbo nagrinėjama apeliacijos samprata bei jos ypatumai.. Trečiojoje darbo dalyje aptariami ir analizuojami aktualiausi klausimai, problemos bei teismų praktika atliekant įrodymų tyrimą apeliacinėje instancijoje. Išvadose pateikiami apibendrinimai bei atsakoma į klausimus, susijusius su iškelto darbo tikslu ir uždaviniais.

Magistro darbo pabaigoje pridedama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

1. Įrodymai ir jų tyrimas baudžiamajame procese

1.1. Įrodymų samprata

Vienas pagrindinių baudžiamojo proceso uždavinių yra tiesos nustatymas. Norint nustatyti tiesą byloje labai svarbu kuo detaliau ir tiksliau atkurti buvusio praeities įvykio esmines detales, tokias kaip nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, veikos padarinius bei daugelį kitų detalių, vėliau galinčių turėti įtakos teismui siekiant priimti teisingą sprendimą. Šių reikšmingų aplinkybių nustatymu ir surinkimu baudžiamajame procese užsiima tokios įgaliojimus turinčios teisėsaugos institucijos. Jos renka duomenis ir informaciją, kurie jų manymu, turės įtakos sprendžiant konkrečią bylą. Tokie duomenys renkami įvairiais, tačiau tik įstatyme numatytais būdais ir priemonėmis. Galiausiai dalis šių duomenų teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje galės būti pripažinti įrodymais ir tokių įrodymų pagrindu teismas priims teisingą sprendimą. Pažymėtina, kad pagal seniau galiojusius įstatymus įrodymų terminas buvo plačiai naudojamas ne tik teismo bylos nagrinėjimo stadijoje, bet ir ikiteisminio tyrimo stadijoje bei bylai esant pas prokurorą. Norint pereiti prie įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme analizės, tikslinga būtų apžvelgti ir pačios įrodymų sąvokos raidą tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse bei pažvelgti į įrodymų instituto įtvirtinimą BPK.

Įrodymų terminas viso pasaulio teisininkų jau naudojamas keliolika amžių. Bėgant amžiams stipriai pakito ir jo suvokimas. Naujaisiais laikais skirtingų šalių procesualistai, ir teisės taikymo subjektai mėgino apibrėžti, kas yra įrodymai, kokiais duomenimis galima operuoti įrodinėjimo procese, kiek reikšmingas įrodymų rinkimo ir tyrimo procesas. Visgi detaliau įrodymų institutą analizavo kontinentinės teisės doktrinos šalių mokslininkai, mažiau dėmesio skyrė, arba praktiškai visai nelietė įrodymų sąvokos bendrosios teisės doktrinos šalių mokslininkai. Daugiausia įrodymų sąvokos problematika buvo tyrinėjama Vakarų Europos bei Sovietų Sąjungos mokslininkų darbuose.² Įrodymų tema daug rašė J.R.Spencer, M.Jakubas, M.Strogovičius, I.Muchinas, P.Danisevičius,

² CININAS, Audrius. „Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2001 m. 23(15) P. 34.

A.Liakas, C.Allen, J.Rinkevičius. Lietuvos autoriai savo darbuose daugiausia rėmėsi Sovietų sąjungos teisės mokslininkų mintimis. Vieni pirmųjų Lietuvoje klausimus susijusius su įrodymais ir jų sąvoka dar 1971 m. nagrinėjo P.Danisevičius ir A.Liakas. Jie savo knygoje „Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame kodekse“ pakankamai įvairiapusis ir išsamiai nagrinėjimo tuometinį įrodymų institutą bei pačią sąvoką, tačiau jų knygoje remiamasi tik Sovietų sąjungos teisės mokslininkų darbais, visiškai nesizvalgant į užsienio šalių teisės teoretikų mintis³. Kita vertus nereikia pamiršti, jog būtent pagal teorinių šaltinių gausą nė vienoje Vakarų Europos šalyje, išskyrus galbūt šalis, turinčias anglosaksiškąją teisės sistemą, ir Vokietiją įrodymų teorijos klausimais nebuvo tiek daug diskutuojama kaip Rusijoje ir buvusioje TSRS.⁴ Iš XX amžiaus Rusijos procesualistų darbų matome, jog įrodymų sąvoką jie traktuodavo nevienodai. Pavyzdžiui, M.Jakubas rašė, kad įrodymai baudžiamajame procese turi būti suprantami dvejopa prasme – pirma, tai įstatymų numatyti procesiniai šaltiniai, kurių pagalba nustatomi turintys reikšmės bylai faktai, ir, antra įrodomieji faktai, t.y. faktai, nustatantys arba paneigiantys aplinkybes.⁵ Tuo tarpu kitas autorius – M.Strogovičius jau pateikia kiek kitokia tuometinę įrodymų sampratą, kur pasak jo, įrodymai yra visi faktiniai duomenys, kurie įstatymo nustatytais procesinėmis formomis nustato ar paneigia nusikaltimo įvykį, įkaltina ar teisina patrauktus baudžiamojon atsakomybėn asmenis ir nustato jų atsakomybės laipsnį.⁶ Pažymėtina, jog teisinėje literatūroje įrodymai buvo suprantami dvejopai: įrodymai kaip faktai ir įrodymai, kaip šaltiniai iš kurių teisėsaugos institucijos gaudavo žinias apie faktus. Pasak U.Rinkevičienės iš viso kontinentinės teisės doktrinos baudžiamojos proceso jurisprudencijoje galima išskirti tris pagrindines įrodymų sampratos teorijas: faktinių duomenų kaip įrodymų koncepcija, faktinių duomenų šaltinių, kaip įrodymų, koncepcija bei faktinių duomenų ir jų šaltinių vienybės, kaip įrodymų sampratos, koncepcija, iš kurių paskutinioji tiksliausiai apibrėžia

³ DANISEVIČIUS, Petras, LIAKAS, Aronas. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame kodekse, vadovėlis*. Vilnius 1971 m. P. 22.

⁴ CININAS, Audrius „Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumų problemos Lietuvos baudžiamojos proceso teorijoje ir praktikoje“ *Jurisprudencija, Mokslo darbai* 2001 m. 23(15) P. 34.

⁵ Советский уголовный процесс, под ред. Карева Д. С., М., 1953, с. 50. Cituojama pagal: DANISEVIČIUS, Petras, LIAKAS, Aronas. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame kodekse, vadovėlis*. Vilnius 1971 m. P. 22.

⁶ Строгович, Михаил Соломонович. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович; 1958. с. 160.

įrodymų sampratą.⁷ Tokią faktinių duomenų ir jų šaltinių vienybės, kaip įrodymų sampratos, koncepciją suformulavo ir pagrindė dar vienas tuometinės Sovietų sąjungos teisės teoretikas V.Dorochovas.⁸ Visgi nuo 1961 m. galiojusiame Lietuvos Respublikos BPK (toliau – senasis BPK)⁹ įrodymų sąvoka buvo įtvirtinta remiantis Rusų teisės mokslininko M.Strogovičiaus anksčiau minėtu įrodymų sąvokos apibrėžimu. Tad kodekse įrodymai buvo apibrėžiami kaip: faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi kvotos organas, tardytojas ir teismas įstatymo nustatyta tvarka konstatuoja pavojingos visuomenei veikos buvimą arba nebuvimą, šią veiką padariusio asmens kaltumą ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti. Šie duomenys nustatomi liudytojų parodymais, nukentėjusiojo parodymais, įtariamojo parodymais, kaltinamojo parodymais, patikrinimo aktais, telefoninių pokalbių paklausymo protokolais ir garso įrašais, techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokolais ir fotografijomis, kino juostomis, vaizdo ir garso įrašais, specialisto išvada, revizijos aktu, ekspertizės aktu, daiktiniais įrodymais, tardymo bei teismo veiksmų protokolais ir kitokiais dokumentais. Tokios formuluotės straipsnyje ir atsispindi ta teorija, jog įrodymai buvo suprantami dvejopai ir kaip faktai, ir kaip šaltiniai. Buvęs įrodymų sąvokos įtvirtinimas senajame BPK yra kritikuotinas, kadangi tokia straipsnio formuluotė uždarė visus kelius naujų įrodymų šaltinių įtraukimui į kodeksą. Buvo pateikiamas baigtinis šaltinių iš kurių galėtų būti gaunami įrodymai sąrašas. Baigtinio sąrašo pateikimas darė normą, o taip pat ir patį įstatymą nelankstų, nes mokslo bei technologijų pažanga suteikia vis daugiau pažinimo galimybių, todėl faktinių duomenų šaltinių skaičiaus apribojimas mažina ir galimybes nustatyti faktines bylos aplinkybes iš naujų šaltinių, nors egzistuojančios moksliskai pagrįstos technologijos ir leidžia tai daryti. Lietuvos Respublikos naujojo BPK autoriai puikiai suprasdami tokio įrodymų reglamentavimo trūkumus naujajame įstatyme pateikia iš esmės pasikeitusią įrodymų sąvoką. Matyti, kad įstatymų leidėjas ruošdamas naująjį Lietuvos Respublikos BPK rėmėsi Vakarų Europos baudžiamojo proceso įstatymuose

⁷ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė. „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2007 m. 4(94) P. 75.

⁸ Дорохов В. Я. Понятие и классификация доказательств// Теория доказательств в советском уголовном процессе. - М.:Юрид.лит., 1973. - с.197-228. Cituojama pagal: RINKEVIČIUS, Jurgis. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai, vadovėlis*. Vilnius 1990 m. P. 15.

⁹ LTSR baudžiamojo proceso kodeksas. LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1961, Nr. 18-148.

sukaupta ir šimtametės tradicijas turinčia patirtimi,¹⁰ tad naujojo BPK 20 straipsnyje jau teigiama, kad: įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys <...> ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla <...> įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai <...> įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmais. Tokiame įrodymų apibrėžime nepateikiamas baigtinis sąrašas šaltinių, iš kurių įrodymai gali būti gaunami ir toks įrodymų įtvirtinimas tarsi verstų sunerinti Lietuvos Respublikos naujojo BPK rengėjų atliktų darbu, tačiau plačiau žvelgiant į visą BPK randame skyrių pavadinimu „Daiktai ir dokumentai“ ir peržvelgę šiame skyriuje esančias normas, matome, jog jame įstatymų leidėjas tarsi ir pateikia baigtinį sąrašą šaltinių iš kurių gali būti gaunami įrodymai, tačiau paliekama vietos ir naujiems įrodymams neformuojant baigtinio sąrašo. Štai BPK 91 straipsnyje kalbant apie daiktus kaip šaltinius akivaizdžiai paliekama vietos naujų įrodymų šaltinių atsiradimui teigiant, kad įrodymais gali būti „taip pat visi kiti daiktai, kurie gali būti priemonėmis nusikalstamai veikai atskleisti ir kaltininkams nustatyti arba kaltinimui paneigti ar atsakomybei palengvinti“. Analogišku principu paliekama erdvės naujų šaltinių atsiradimui ir šiame skyriuje kalbant apie dokumentus kaip šaltinius. Toks įrodymų šaltinių įtvirtinimas, kuomet paliekama vietos naujų šaltinių įtraukimui yra vertintinas teigiamai, nes tokiu būdu kodeksas bei kai kurios jo normos lieka atviros naujiems šaltiniams, kurie vėliau galės turėti įtakos nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Toks normų formulavimas leidžia kodeksui „prisitaikyti“ prie besikeičiančių technologijų ir atsirandančių naujų informacijos šaltinių. Knygoje „European criminal procedures“ teigiama, kad Prancūzijos baudžiamojo proceso teisėje įtvirtintas įrodymų institutas remiasi trimis pagrindiniais principais, vienas kurių yra įrodymų šaltinių laisvės principas.¹¹ Taipogi pakankamai gerą sprendimą yra radę Estijos procesualistai, kurie Estijos baudžiamojo proceso kodekse apibrėždami įrodymus ir detaliai išvardindami šaltinius iš, kurių gali būti tie įrodymai gaunami pridėjo dar vieną punktą, kuriame

¹⁰ CININAS, Audrius. „Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2001 m. 23(15) P. 34.

¹¹ DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J.R. *European Criminal Procedures*. New York : Cambridge University Press, 2002. P. 233.

teigiama, kad: įrodymai nenurodyti baigtiniame įrodymų šaltinių sąraše taipogi gali būti panaudoti įrodyti faktams susijusiems su vykstančiu baudžiamuoju procesu.¹²

Pagal anksčiau galiojusį BPK įrodymais disponuodavo tiek kvotos organai (ikiteisminio tyrimo pareigūnai), tiek tardytojai, tiek teisėjai. Tuo tarpu naujajame kodekse jau aiškiai įtvirtinta, jog įrodymų buvimą konstatuoja tik teisėjas arba teismas, t.y. sąvoka įrodymai atsiranda tik teismo nagrinėjimo stadijoje, o ne ikiteisminio tyrimo metu. Informacija ir duomenys, kuriuos rinkdavo ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tardytojai buvo vadinama įrodymais, nepriklausomai nuo to, kurioje baudžiamosio proceso stadijoje jie buvo naudojami. Dabar visa informacija ir medžiaga, kurią surenka prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai ikiteisminio tyrimo metu įrodymais negali būti vadinami, šioje stadijoje tokia informacija yra tik duomenys turintys ar galintys turėti reikšmės teisminiame bylos nagrinėjimo etape. Tik teisėjas ir teismas pirmosios instancijos teismo posėdyje nuspręs ar šitie, ankstesnėje baudžiamosio proceso stadijoje surinkti duomenys bus pripažinti įrodymais. Nors ir pakankamai aiškiai BPK 20 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla, tačiau tiek teisės praktikų, tiek teoretikų tarpe vis dar kyla diskusijų, kuriame baudžiamosio proceso etape terminą „įrodymai“ jau galime vartoti.

Taipogi, verta pažymėti, kad ankstesniame BPK apibrėžiant įrodymų sąvoką buvo sakoma „kuriais (įrodymais) remdamiesi kvotos organas, tardytojas ir teismas įstatymo nustatyta tvarka konstatuoja <...> šią veiką padariusio asmens kaltumą. Akivaizdu, kad tokia sąvoka tarsi suponuoja mintį, jog pagal senąjį kodeksą žmogų pripažinti kaltu galėjo ne tik teismas, bet ir kvotos organai ar tardytojas. Aišku, tai buvo tiesiog neteisingas įrodymų sąvokos formulavimas (galbūt daugiau nukopijavimas nuo Rusijos teisinės sistemos), o realiai teismine gyvenime asmens kaltumą kaip ir dabar sprendė ir sprendžia tik teismas.

Tiek senajame 1961 m. BPK 74 straipsnyje, tiek naujajame BPK įtvirtinant įrodymų sąvoką teigiama, kad jais gali būti pripažinti tik įstatymų nustatyta tvarka gauti

¹² Estonian Code of Criminal Procedure. 2003. [žiūrėta: 2009 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview>.

duomenys, be to dabar galiojančiame BPK nurodyta ir keletas: „įrodymo požymių: įrodymų leistinumas ir jų sąsajumas su įrodinėtinomis bylos aplinkybėmis, įrodymų vertinimo principai“¹³. **Įrodymų sąsajumas** reiškia, kad duomenys įrodymais gali būti laikomi tik tuo atveju, kai yra susiję su aplinkybėmis, kurias nagrinėjamoje byloje būtina įrodyti. Jais gali būti laikomi tik tokie duomenys, kurie padeda nustatyti bent vieną bylai reikšmingą aplinkybę. **Įrodymų leistinumas** reiškia, kad įrodymais gali būti laikomi tik leistinumo reikalavimą atitinkanti informacija: tik įstatymo numatytais atvejais, taikant teisėtus būdus gauti duomenys, kurių patikimumą galima patikrinti remiantis BPK priemonėmis.¹⁴

Paanalizavę įrodymų sąvoką, jos kaitą ne tik baudžiamojo proceso teisės autorių darbuose, bet ir Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose akivaizdžiai matome, jog pati sąvoka ir jos apibrėžimas ženkliai pasikeitė per pastarąjį dešimtmetį. Įstatymų leidėjas su teisės mokslininkų pagalba sugebėjo pašalinti įrodymų sąvokos trūkumus ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame BPK pateikė naują sampratą. Visgi, mano nuomone, tiksliausią įrodymų sampratą yra pateikęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo 2005 m. apžvalgoje. Anot teismo: „įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti, baudžiamojo proceso kodekse numatytais proceso veiksmais patikrinti, teisiamejame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaudamasis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, šią veika padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai.“¹⁵

1.2. Įrodymų tyrimo samprata

Įrodymų tyrimo sąvoka pasaulyje priklausomai nuo teisinių sistemų yra suprantama labai skirtingai. Štai tarkim JAV teisme vykstant baudžiamajam procesui

¹³ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė. „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2007 m. 4(94) P. 75.

¹⁴ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUCONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005. P. 170.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. 2007 m. birželio 28d. Teismų praktika, 2007., Nr.: 27.

prisiekusiųjų teisme teismas neturi galimybės aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus, sprendimą bylose priima prisiekusieji, kurie, priimdami sprendimą, dažniausiai vadovaujasi ne byloje esančių įrodymų ištirimu, o savo emocijomis, nuojautomis bei kitais pojūčiais.¹⁶ Tokia teismų praktika nusistovėjusi už Atlanto yra visiška priešingybė teismų procesams vykstantiems kontinentinėje Europoje. Daugelyje Europos valstybių vykstant teismo procesui baudžiamojoje byloje teismas turi teisę ir, svarbiausia, pareigą vadovaudamasis rungimosi principu turi aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus. Teismo sprendimas turi būti pagal nustatytas procesines taisykles vykusio proceso, kuriame išnaudojamos visos galimos įrodinėjimo priemonės ir ištiriami visi reikšmingi bylai duomenys, rezultatas. Prancūzijoje, Belgijoje bei Vokietijoje yra priimtina, jog visi sprendimai baudžiamosiose bylose daromi remiantis įrodymais, ir aplinkybė, kad kaltinamasis prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką dar nereiškia, jog reikia rinkti kitų įrodymų ir juos tirti. Toks prisipažinimas tampa tik vienu iš keletos įrodymų byloje.¹⁷ Tuo tarpu, kaip ir minėta anksčiau, visška priešingybė yra anglosaksiškoji baudžiamojo proceso sistema. Anglijoje kaltinamojo prisipažinimas yra svarbiausias faktas ir svarbiausias įrodymas, todėl esant tokiam prisipažinimui kaltintojai nebeturi teismui pateikinti kažkokius papildomus įrodymus, o teismas savo ruožtu priima sprendimą pripažinti asmenį kaltu, remdamasis tik jo prisipažinimu kaip įrodymu.¹⁸ Kontinentinėje Europoje buvo pasigirdę kalbų, jog galbūt Anglijoje įtvirtinta sistema yra efektyvi ir verta dėmesio, tačiau tik vienintelė šalis Italija realiai pabandė savo baudžiamojo proceso teisėje pritaikyti Anglijoje naudojamą modelį. Italai padarė tarpinį variantą, pagal kurį asmeniui prisipažinus kaltu nusikaltimo padarymu, tai Italijos baudžiamojo proceso teisėje įvardijama kaip *patteggiamento*. Remiantis tik šiuo kaltinamojo prisipažinimu arba kitaip sakant *patteggiamento* teismas nėra įpareigotas priimti sprendimo, nors gali

¹⁶ Решетникова, Ирина Валентиновна: Доказательственное право Англии и США / И.В. Решетникова ; Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург : Изд-во Уральской гос. юрид. академии, 1997. P. 47-58.

¹⁷ DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J.R. *European Criminal Procedures*. New York : Cambridge University Press, 2002.

¹⁸ ALLEN, Christopher. *Evidence*. Cavendish Publishing Limited. Great Britain. 1994. P. 9-23.

tai padaryti. Jeigu teismas mano, jog prisipažinimas nėra pakankamas įrodymas, jis gali prašyti kaltintojų pateikti papildomų įrodymų byloje ir juos iširti.¹⁹

Įrodymų tyrimas (į kurį dažniausiai įeina ir rinkimo, tyrimo bei vertinimo sąvokos) yra viena svarbiausių baudžiamojo proceso sudėtinių dalių. Ši veikla viena ar kita forma vykdoma visose baudžiamojo proceso stadijose. Pagal naująjį BPK, svarbiausias ir pagrindinis vaidmuo, atliekant įrodymų tyrimą baudžiamojo proceso metu tenka teismui. Todėl neatsitiktinai Lietuvos Respublikos BPK normos, reglamentuojančios įrodinėjimą, sudaro svarbiausią ir pagrindinę baudžiamojo proceso teisės dalį.²⁰ Tinkamas šių normų taikymas užtikrina teisingumo vykdymą ir baudžiamojo proceso paskirtį – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Įrodinėjimas, pasak vokiečių procesualistų – tai teismo veikla renkant, tiriant bei vertinant įrodymus, kur labiau atsiskleidžia protinės, loginės teismo (teisėjo) mąstymo operacijos. Tiesa, įrodinėjimo procesą, kai kurie šios šalies teisės mokslininkai mėgina apibūdinti ir siaurąja, ir plačiąja prasmėmis. Pastaroji, nors ir reiškia, kad įrodinėjimo procese taip pat dalyvauja ir valstybinės institucijos, tačiau jos vykdo tik pagalbinę, arba parengiamąją, funkciją ir taip užtikrina įrodomąjį pagrindą nuosprendžiui priimti. Tyrimo institucijų pareigūnų veikla čia siejama tik su įrodymų rinkimu.²¹ Tad akivaizdu, jog tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje pagrindinis vaidmuo atliekant įrodymų tyrimą tenka teismui.

Naujajame BPK įstatymų leidėjas įrodymų tyrimui skyrė visą XXI skyrių ir pavadino jį “Įrodymų tyrimas”. Jau anksčiau aptarėme pačią įrodymų sąvoką, kuri yra įtvirtinta Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Kaip matyti, pati įrodymų sąvoka atsiranda tik bylos nagrinėjimo teisme metu, arba, kitaip tariant, bylos nagrinėjimo pirmosios ir apeliacinės instancijos metu. Nors naujasis kodeksas ir nepateikia konkrečios įrodymų tyrimo sąvokos, tačiau logiškai mastant įrodymų sąvokai atsirandant teismo nagrinėjimo stadijoje, pats įrodymų tyrimas taipogi galimas tik bylos nagrinėjimo teisme

¹⁹ DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J.R. *European Criminal Procedures*. New York : Cambridge University Press, 2002. P. 594-595.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. 2007 m. birželio 28d. Teismų praktika, 2007., Nr.: 27.

²¹ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė. „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“ *Jurisprudencija*, Mokslo darbai 2007 m. 4(94) P. 77.

metu. Turbūt vėl reiktų pabrėžti, jog pati sąvoka įrodymų tyrimas, kuria ir pavadintas visas BPK skyrius nėra tobula ir tiksli, kadangi net ir teisminėje stadijoje teismas tiria pagrįdę ne įrodymus, o duomenis, surinktus ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro bei paties teismo išreikalautus teismo proceso metu, ir tik vėliau dalį šių duomenų pripažįsta įrodymais. Todėl šiuo metu tiksliausią XXI BPK skyriaus pavadinimą yra pasiūlę naudoti knygos „Baudžiamojo proceso teisė“ autoriai. Jų siūlymas būtų patikslinti „Įrodymų tyrimo“ skyriaus pavadinimą į: „Duomenų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai nagrinėti, tyrimas“²² Ir vėl gi kaip pripažįsta patys knygos autoriai toks truputį netikslus įrodymų tyrimo sąvokos įtvirtinimas mūsų įstatymuose, nesukelia didesnių nesusipratimų atliekant patį įrodymų tyrimą pirmosios ar apeliacinės instancijos Lietuvos Respublikos teismuose.

Norint vėliau pereiti prie įrodymų tyrimo analizės bei apžvalgos apeliacinėje instancijoje, visgi šiame magistro darbe reiktų paanalizuoti įrodymų tyrimą, kuris yra atliekamas pirmosios instancijos teisme. Būtinybė susipažinti su įrodymų tyrimo subtilybėmis pirmojoje instancijoje kyla iš to, kad įstatymų leidėjas naujajame Lietuvos Respublikos BPK atskirai neaprašė ir neišskyrė įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje, o BPK 324 straipsnio 6 dalyje aiškiai pasakė, kad: “apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal šio Kodekso XXI skyriuje nustatytas taisykles” Taigi, matome, jog šis straipsnis mus nukreipia į skyrių „Įrodymų tyrimas“, kuriuo pagal šį kodeksą turi naudotis tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai nagrinėdami baudžiamąsias bylas. Todėl, mano manymu, būtinybė giliau pažvelgti į įrodymų tyrimą teismui bylą nagrinėjant pirmąją instancija yra akivaizdi. .

Iš dalies įrodymų tyrimo pradžią galime laikyti nuo to momento, kuomet teismas gavęs bylą su kaltinamuoju aktu iš šių bylą tyrusio prokuroro, pats savo iniciatyva jau sprendžia klausimus dėl tam tikrų daiktinių įrodymų ir dokumentų pridėjimo prie bylos, bei klausimus dėl naujų liudytojų šaukimo į teismo procesą. Tokiu būdu teismas pats įmasi aktyvių veiksmų įrodymų tyrimo procese, t.y. jau teismas sprendžia dėl tam tikrų

²² GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005. P.183.

duomenų (kaip įrodymų) prijungimo prie jau ikiteisminio tyrimo metu ir prokuroro surinktos medžiagos.

Taipogi iki prasidedant teismo posėdžiui teismas *ex officio* arba kitų teismo procese dalyvaujančių subjektų prašymų pagal BPK 270 str. 1 d. gali spręsti prašymus dėl naujų ekspertų, liudytojų iškvietimo ar naujų įrodymų išreikalavimo. Naujų, tai reiškia, jog teismui atiduotoje byloje apie tokius įrodymus nėra kalbama ir prokuroro prašymu tokie liudytojai ir ekspertai nenumatyti iškviešti. Tokie prašymai visiškai neįpareigoja teismo būtinai tokius asmenis iškviešti ar tokius įrodymus prijungti prie bylos, nes teismas remdamasis tik ikiteisminio tyrimo metu surinkta medžiaga gali priėti išvados, kad tokių ekspertų ar liudytojų iškvietimas pakartotinai, ir tai visiškai neturės jokios įtakos bylai ir jų kvietimas į teismo posėdį yra netikslingas. Tad išsprendęs šiuos prašymus teismas pereina prie teismo bylos nagrinėjimo.

Teismo bylos nagrinėjimo metu prasideda aktyvus ir vadovaujantis teismo vaidmuo tiriant įrodymus. Visi duomenys gali virsti įrodymais tik šiuos duomenis ištyrus rungimosi principu vykstančiame pirmosios instancijos teismo teisiama jame posėdyje. Rungimosi principas deklaruojamas kodekso 7 straipsnyje, jo esmė ta, kad byla teisme turi būti sprendžiama ginčo keliu. Be šio rungimosi principo teismo, kaip pagrindinio įrodymų tyrimo subjekto, vaidmenį reikšmingai įtakoja ir kiti baudžiamojo proceso principai, tokie kaip bylos nagrinėjimo viešumas, žodinis nagrinėjimas, bylos nepertraukiamumas, tiesioginis įrodomosios medžiagos tyrimas, nešališkas ir objektyvus bylos nagrinėjimas, teismo sudėties nekintamumas ir kt. Lietuvos Respublikos BPK įpareigoja teismą neapsiriboti vien tik proceso dalyvių pateikiamais duomenimis, bet ir pačiam siekti nustatyti byloje tiesą. Pagal BPK 287 straipsnio 1 dalį teismui leidžiama prireikus atlikti bet kokius proceso veiksmus, kuriais ikiteisminio tyrimo metu renkami duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti bei nagrinėti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 22 d. nutartis Nr. 2K-252/2005).²³ Teisme duomenys vėliau galintys tapti įrodymais tikrinami BPK 271-292 straipsniuose nustatyta tvarka. Pagal šiuose straipsniuose numatytas taisykles eilės tvarka turi būti ištiriami visi duomenys, kuriuos teismas potencialiai gali

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 22d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2 K-252/2005.

pripažinti įrodymais. Teismas privalo visus duomenis iširti tiesiogiai, tyrimas turi vykti žodžiu. Teismas tiriant duomenis turi būti aktyvus, išsiaiškinti visą reikiamą informaciją, reikalingą nuspręsti, ar tam tikri duomenys gali būti laikomi įrodymais ir kokios išvados tais duomenimis – įrodymais – remiantis gali būti daromos.²⁴

BPK 242 straipsnis gana išsamiai ir įsakmiai nurodo kokia tvarka turėtų vykti tiesioginis ir žodinis nagrinėjimas teisme. Jame teigiama, kad: “pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, privalo tiesiogiai iširti bylos įrodymus: apklausti kaltinamuosius, nukentėjusiuosius, liudytojus, išklaudyti į teismo posėdį pašauktų ekspertų ir specialistų išvadas bei paaiškinimus, apžiūrėti daiktinius įrodymus, balsu perskaityti protokolus ir kitus dokumentus“, be kita ko, šio straipsnio 3 dalyje numatyta ir teisė teismui laikytis kitokios įrodymų tyrimo tvarkos nei prieš tai išvardinta. Teismui uždavus klausimus anksčiau išvardintiems baudžiamojo proceso subjektams, po to kontroliuojant teismui suteikiama galimybė uždavinėti klausimus ir kitiems bylos nagrinėjimo teisme dalyviams. Nesvarbu, kad teismas jau uždavinėjo klausimus teismo procese dalyvaujantiems asmenims, vėliau tęsiantis įrodymų tyrimui teismas gali vėl užduoti klausimus, jei mano, kad tie klausimai padės išsiaiškinti prieštaravimus kylančius dėl įrodymų. Specialistas bei ekspertas į teismo posėdį šaukiami tik tada kai teismas nusprendžia, kad šių asmenų parodymai būtini specialisto išvadai ar ekspertizės aktui paaiškinti ar papildyti.

Tęsiantis įrodymų tyrimui teismas atlieka ne tik jau minėtus veiksmus, t.y. dažniausiai peržiūri, vertina ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro surinktą medžiagą, tačiau teismas įgyvendina ir savo, kaip aktyviausio įrodymų tyrimo subjekto baudžiamajame procese funkciją. Visa tai aiškiai išdėstyta BPK 287 straipsnyje, kuriame teigiama, kad teismas gali atlikti bet kokį proceso veiksmą, kuriuo ikiteisminio tyrimo metu renkami duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti bei nagrinėti. Tokiais veiksmais gali būti parodymų patikrinimas vietoje, parodymas atpažinti, akistata, įvykio vietos, patalpos ar vietovės apžiūra bei eksperimentas. Akivaizdu, jog daugelį šių veiksmų dėl objektyvių priežasčių teismui atlikti baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme metu neįmanoma. Todėl kodeksas suteikia galimybę teismui įpareigoti ikiteisminio

²⁴ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005. P.181-182.

tyrimo teisėją ar prokurorą atlikti šiuos veiksmus ir vėliau surinktus duomenis pateikti teismui. Tokios teisės dažnas įgyvendinimas gali sukelti rimtų abejonių dėl teismo proceso greitumo, kadangi tokie pavedimai ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui pailgintų ir užvilktų bylos nagrinėjimą teisme. Senojo BPK 456 straipsnyje “nagrinėjimas teisme“ buvo numatyta galimybė teismui priėmus nutartį grąžinti bylą prokurorui, jei teismas nusprendžia, kad tam tikros aplinkybės nėra pakankamai aiškios. Tokia pati tvarka dar tebegalioja Rusijos Federacijoje, kur teismas priėmęs sprendimą dėl įrodymų tyrimo papildymo byla grąžina tardymui papildyti.

Teisminio nagrinėjimo metu teismas negali iš anksto spręsti, kokiais iš įrodymų bus pagrįstas nuosprendis, o kokie turės būti atmesti. Baigiamosiomis kalbomis bei kaltinamojo paskutiniu žodžiu iš esmės ir užbaigiamas įrodymų tyrimas. Jeigu teismo dalyviai nurodo svarbias priežastis, dėl kurių jų manymu turėtų būti sugrįžta prie įrodymų tyrimo ar panaikinti tam tikri prieštaravimai dėl svarbių įrodymų byloje, teismas privalo imtis priemonių išaiškinti byloje esančius prieštaravimus ir pašalinti juos.

2. Apeliacijos baudžiamajame procese samprata ir rūšys

Klaidos – tai neatsiejama, visų laikų mūsų kasdieninio gyvenimo dalis. Kaip prieš keliolika amžių yra pasakęs vienas garsiausių ir žymiausių senovės romėnų rašytojų ir filosofų L.A. Seneka “Klysti – žmogiška (lot. *humanum errare est*)”.²⁵ Tačiau labai svarbu, jog jau padarytos klaidos būtų kaip įmanoma greičiau ištaisomos. Kadangi teisinėje sistemoje dirba tie patys, kartais klystantys, žmonės, akivaizdu, jog ir jų darbe pasitaiko mažesnių ar didesnių klaidų.

Daugumoje pasaulio šalių yra suformuota tokia teismų sistema, kad visuomet būtų galimybė peržiūrėti žemesniųjų teismų priimtus sprendimus. Tokia sistema sukurta tam, kad būtų ištaisytos klaidos, kurios buvo padarytos nagrinėjant bylas pirmos pakopos teismuose. Tokias teismų (teisėjų) klaidas nulemia objektyvios ir subjektyvios priežastys. Teismas sprenddamas bylas gali suklysti tiek aiškindamas ir vertindamas faktines bylos aplinkybes, tiek aiškindamas ir taikydamas įstatymą. Tokį suklydimą gali lemti teisėjo kvalifikacijos stoka ar nesąžiningumas, šalių bei kitų asmenų tyčiniai ar netyčiniai veiksmai neteisingai nurodant faktus, melagingai liudijant ar duodant paaiškinimus. Atsirandant neteisėtiems ir nepagrįstiems teismų sprendimams atsiranda ir būtinybė suteikti proceso dalyviams galimybę kreiptis į aukštesniąją instituciją, kad būtų peržiūrėti priimti nuosprendžiai ir esant reikalui ištaisytos klaidos. Toks kreipimasis į aukštesnę instituciją įvairiose pasaulio teisinėse sistemose įvardijamas skirtingai, tačiau Lietuvos teisinėje sistemoje, kaip ir daugelyje kitų Europos Sąjungos valstybių teisėje toks kreipimasis vadinamas – **apeliacija**.

Tarptautinių žodžių žodyne terminas **apeliacija** apibrėžiamas kaip „Prašymas patarimo, kreipimasis į aukštesnę instanciją“.²⁶ Teisės moksle terminas „apeliacija“, kilęs iš lotyniško žodžio *appellatio*, reiškiančio kreipimąsi arba skundą, vartojamas keliomis prasmėmis. Šiuo terminu gali būti įvardijamas *apeliacinis skundas*, t.y. rašytinis apelianto (proceso dalyvio), turinčio teisę apskusti pirmosios instancijos teismo nuosprendį

²⁵ SENEKA, L.A. Klysti – žmogiška (lot. *humanum errare est*). [žiūrėta: 2009 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://lt.wikiquote.org/wiki/Klaidos>>.

²⁶ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985. P. 39.

(nutartį), kreipimasis į aukštesnės instancijos teismą, taip pat *baudžiamojo proceso stadija*, skirta patikrinti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą. Apeliacijos instituto svarba parodo tai, jog jis įtvirtintas aukščiausiu tarptautiniu lygmeniu (nors pats terminas apeliacija ir nenaudojamas) Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Šios konvencijos 7 protokolo, priimto 1984 metais, 2 straipsnyje netiesiogiai pabrėžiama, jog instancinės teismų sistemos egzistavimas bei galimybė apskusti nuosprendį baudžiamosiose bylose yra vienos iš pagrindinių žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių užtikrinimo priemonių. Šiame straipsnyje teigiama, kad „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę“.²⁷

Apeliacija – apeliacija svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija apginti savo teises bei teisėtus interesus ir suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų bei bylos bylos nagrinėjimas apeliacinių skundų nustatytose ribose.

Jau XVI amžiaus Lietuvos teismų sistemoje žodis *apeliacija* nebuvo svetimas. 1564 – 1566 metais Lietuvoje įkuriami ir darbą pradeda Pilies teismai, kurių kompetencijoje buvo kriminalinių bylų sprendimas pirmąja instancija. 1581 metais kovo 1 dieną Varšuvos seimo nutarimu įkuriamas Vyriausiasis Lietuvos tribunolas, kuris iš esmės buvo apeliacinė instancija žemės, pakamario ir pilies teismų sprendimams nagrinėti. Pažymėtina, jog šio teismo sprendimai buvo neskundžiami.²⁸ Taigi, net nuo XVI amžiaus Lietuvos gyventojai turėjo galimybę naudotis *apeliacijos* institutu, taip išvengiant nepagrįstų, neteistų ir neteisingų teismų sprendimų, priimtų kriminalinėse bylose pirmos instancijos teismuose. Pažvelgę į XX amžiaus pradžios Lietuvą, sutinkame vieną iškiliausių visų laikų mūsų šalies teisės mokslo asmenybių M.Riomerį, kuris dar Tarpukario Lietuvoje yra rašęs: „principiškai tai, ką daro antrosios instancijos teismas

²⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintasis protokolai, priimtas 1982-11-22 Strasbūre. Ratifikuotas Lietuvoje 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu *Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40.

²⁸ Teismų reformos XVI – XVIII a. [žiūrėta: 2009 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <www3.mruni.lt/~rgelumb/PowerPoint_2007/7_4lk_2gr_rasimaviciute_teism.ppt>

<...>, tai ne pirmosios instancijos teismo sprendimo kritika, bet naujas antrą sykį tos pačios bylos išsprendimas apeliacinio skundo ribose. <...> Padavus apeliacijos skundą savaime tuo pačiu pirmosios instancijos teismo sprendimas teisiškai išnyksta: teisiškai jo nėra ir jis jau niekuomet įsigalėti negalės. Naująjį sprendimą turės padaryti antroji teismo instancija. Žinoma, jos sprendimas galės būti toks pat, koks buvo pirmosios instancijos teismo sprendimas, bet iš tikrųjų tai vis dėlto iš esmės ir formaliai nėra ir negali būti apskųstojo sprendimo patvirtinimas, tiktai naujas autonominis antrosios instancijos teismo sprendimo aktas“.²⁹ Šiuo laikmečiu Lietuvos Respublikoje veikė Apeliaciniai rūmai, kurių funkcija buvo tolygi dabar dirbančiam Lietuvos Apeliaciniam teismui. Apeliacinių rūmų nuosprendžiai buvo apskundžiami tik kasacine tvarka. Tokius skundus nagrinėjo Vyriausiasis tribunolas.³⁰ Šie M.Riomerio žodžiai tiktai patvirtina faktą, kad praėjusio amžiaus pradžioje Lietuvos teisės moksle ir teisininkų sąmonėje apeliacijos institutas nebuvo naujiena.

Štai iki XX amžiaus pabaigos Rusijoje apeliacija apskritai nebuvo įtvirtinta baudžiamojo proceso įstatymuose. Čia galiojo kasacija, kuri buvo neįsiteisėjusių nuosprendžių patikrinimo forma. Apeliacija Rusijoje pirmą kartą atnaujinta 2000 metais Europos Sąjungos paliepinu. Rusijos Federacijoje apeliacija BPK atsispindėjo tik 2001 m. Klausimas dėl apeliacijos atnaujinimo po 1917 metų revoliucijos pirmą kartą iškeltas tik 1990 m. pradžioje.³¹ Kadangi Lietuva ilgą laiką tarpą buvo Sovietų sąjungos sudėtyje tad mūsų krašte su tam tikrais pakeitimais galiojo 1961 m. BPK. Tad Lietuvoje galiojant senajam BPK apeliacijos sąvoka nebuvo įtvirtinta, nors tam tikri apeliacijos instituto bruožai ir atsispindėjo tuometinėje kasacijoje.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, senąjį, Sovietų sąjungos laikais galiojusį BPK, pakeitė naujasis baudžiamojo proceso kodeksas. Naujajame BPK apeliacija suprantama kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kontrolės forma t.y. bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose. Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 str.) bei teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas (Konstitucijos 109 str.) draudžia ir kitoms valstybinės valdžios grandims, ir visiems fiziniams bei

²⁹ RIOMERIS, Mykolas. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose, vadovėlis*. Vilnius, 1994. P.48.

³⁰ VENSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais*. Vilnius. Justitia. 1996. P. 73.

³¹ В.И. Григорьев, А.В. Победнин, В.Н. Яшун. *Уголовный процесс, учебник*. 2005, Москва.

juridiniams asmenims revizuoti priimto teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą.³² Tam, kad apeliacijos institutą būtų realiai įmanoma įgyvendinti, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje³³ bei kituose teisės aktuose yra įtvirtinta instancinė teismų sistema. Instancinės sistemos būtinumą lemia kelios priežastys. Pirmą – teismo klaidos ir būtinybė jas ištaisyti siekiant apginti šalis, t.y. privatų interesą. Antra, aukštesnės instancijos teismas, tikrinantis teismo sprendimą, yra pranašesnis už žemesnės instancijos teismą ir kiekybiniu ir kokybiniu atžvilgiu. Aukštesnės instancijos teisme bylas kolegialiai nagrinėja keli teisėjai profesionalai, turintys daugiau gyvenimo ir profesinės patirties. Trečia, galimybė patikrinti teismo sprendimą aukštesniame teisme verčia žemesnės instancijos teismų teisėjus nagrinėti bylas atidžiau. Ketvirta, neteisėtą teismo sprendimą būtina panaikinti ne tik šalių interesais, bet apginti ir viešą interesą, kad visi teismo sprendimai būtų teisėti, o neteisėti būtų panaikinami. Penkta, taip kuriama harmoninga, nuosekli teisės sistema, vienodu teisės aiškinimu ir taikymu. Todėl instancinėje sistemoje būtų galima išskirti du tikslus: įgyvendinti teisingumą konkrečioje byloje ir užtikrinti harmoningą teisės sistemos raidą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 111 str. teigiama: “Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai“. Pagrindiniai šių teismų tarpusavio priklausomybės, priimtų sprendimų kontrolės bei atskaitomybės klausimai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Teismų įstatyme.³⁴ Ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą.³⁵ Tad pagal dabar galiojantį Lietuvos Respublikos BPK baudžiamąsias bylas dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties apeliacine tvarka nagrinėja apygardų teismai kaip apeliacinė instancija ir Lietuvos Apeliacinis teismas. Apygardos teismas apeliacine tvarka nagrinėja apylinkės teisme išnagrinėtas bylas, o Lietuvos Apeliacinis teismas apeliacine tvarka nagrinėja

³² Lietuvos apeliacinio teismo internetinis puslapis. [žiūrėta: 2009 m. kovo 6d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.apeliacinis.lt/Default.aspx?tabid=54>>.

³³ Lietuvos Respublikos konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

³⁴ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės žinios. 1994. Nr. 46-851.

³⁵ Lietuvos apeliacinio teismo internetinis puslapis. [žiūrėta: 2009 m. kovo 6d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.apeliacinis.lt/Default.aspx?tabid=54>>.

pirmąją instanciją apygardos teisme išnagrinėtas bylas. Iš esmės kiekvienas pirmosios instancijos teismo sprendimas gali būti peržiūrėtas apeliacine tvarka. Tokia įstatymo leidėjo pozicija atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R 95 (5) 1 punkto nuostatą, jog antrosios instancijos teismo kontrolė turėtų būti taikoma iš esmės kiekvienam pirmosios instancijos teismo sprendimui.³⁶

Apeliacijos proceso paskirtis – patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą (ar pirmosios instancijos teismas tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir ar byloje nepadaryta esminių BPK pažeidimų) ir pagrįstumą (ar teismas atsižvelgė į visas bylos aplinkybes, galinčias paveikti teismo išvadą, ar teisiamajame posėdyje išnagrinėtų įrodymų pakanka teismo išvadoms padaryti, ar įrodymai yra teisingai įvertinti ir pan.) bei prirėikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas.

Kaip jau minėta anksčiau, daugelyje Europos Sąjungos valstybių ir jos kaimynių teisinėse sistemose taipogi egzistuoja apeliacijos institutas bei instancinė teismų sistema, kuri užtikrina žemesnių teismų priimtų sprendimų kontrolę ir priežiūrą. Praktiškai visos valstybės turi skirtingas teismų sistemas, apeliacinis procesas dabartinės kontinentinės Europos valstybėse savo esme ir turiniu yra gana skirtingas. Nepaisant to visose jose šis institutas egzistuoja. Pavyzdžiui kaimyninėje Latvijos Respublikoje nėra specializuotų apeliacinių teismų, kuriuos turi Lietuvos Respublikos teismų sistema, tačiau šią apeliacinių teismų funkciją sėkmingai atlieka Aukščiausiojo Latvijos Respublikos Teismo apeliacijos skyrius. Tad visi skundai dėl apygardos teismų sprendimų apeliacine instancija nagrinėjami Latvijos Respublikos Aukščiausiam Teisme.³⁷ Kita Europos Sąjungos valstybė – Belgija turi penkis Apeliacinius teismus, kurie nagrinėja apeliacinius skundus dėl pirmos instancijos teismų sprendimų.³⁸ Labai panaši į Lietuvos yra Lenkijos teismų sistema. Lenkijoje bylas apeliacine instancija nagrinėja tiek apygardų teismai (dėl apylinkių teismų priimtų sprendimų), tiek apeliaciniai teismai (dėl apygardų teismų

³⁶ Recommendation No R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning appeal systems and procedures in civil and commercial cases. [žiūrėta: 2009 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8290>>.

³⁷ Teisėtvarcos sistema – Latvija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_lat_lt.htm>.

³⁸ DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J.R. *European Criminal Procedures*. New York : Cambridge University Press, 2002. P. 52.

priimtų sprendimų). Vienintelis akivaizdus ir paaiškinamas skirtumas, kad Lenkijoje yra net vienuolika Apeliacinių teismų.³⁹ Vienoje iš skandinavijos šalių – Suomijoje, taipogi per instancinę teismų sistemą įtvirtintas apeliacijos institutas. Šioje valstybėje apeliacine instancija bylas nagrinėja Suomijos apeliaciniai teismai, bei Suomijos Aukščiausiasis teismas. Apeliaciniai teismai priima apeliacijas dėl apygardos teismų sprendimų, o Aukščiausiasis teismas priima apeliacijas dėl apeliacinių teismų sprendimų.⁴⁰ Truputį kitokia situacija yra kaimyninėse šalyse, nepriklausančiose Europos Sąjungai. Tai kas Baltarusijoje, Rusijoje yra įvardijama kaip kasacija, mūsų šalyje tai yra vadinama apeliacija. Toks terminas kaip apeliacija Rusijos federacijos baudžiamosios teisės sistemoje apskritai nėra naudojamas. Šioje valstybėje visgi egzistuoja apeliacijos institutas, tik įstatymuose jis apibrėžiamas kasacijos terminu. Kasacija pagal galiojančius Rusijos federacijos įstatymus ir yra neįsiteisėjusių žemesnės instancijos teismų sprendimų peržiūrėjimas. Galiausiai reiktų pasakyti, jog tai kas Lietuvoje yra vadinama kasacija, Baltarusijoje bei Rusijos federacijoje - yra vadinama priežiūra.⁴¹

Jau užsiminta, kad kai kuriose Europos valstybėse apeliacijos procesas skiriasi. Skirtumai aiškinami dviejų pagrindinių apeliacijos modelių: visiškos (neribotos) ir dalinės (ribotos) egzistavimu. Skirtingas apeliacijos esmės suvokimas lemia nemažus apeliacinį procesą reglamentuojančių normų skirtumus. Todėl sunku, o galbūt ir neįmanoma, pateikti bendrą apeliacijos apibrėžimą skirtingus apeliacijos modelius pasirinkusioms valstybėms, taip pat išskirti esminius visoms valstybėms būdingus šio instituto požymius.⁴² Teorijoje nėra vieningo požiūrio į apeliacinio proceso ribas: nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo (*de novo*), ar turėtų būti suvokiamas kaip priimto sprendimo arba nuosprendžio patikrinimas (*revisio prioris instantiae*). Valstybėse kaip Prancūzija, Nyderlandai apeliacinis procesas pripažįstamas pakartotiniu bylos nagrinėjimu aukštesnės instancijos teisme, nesiejant šio nagrinėjimo su primosios instancijos teismo sprendimo kontrole (*de novo*), tuo tarpu kitose valstybėse, pavyzdžiui, Austrijoje kaip ir Lietuvoje teismų sprendimų teisėtumo ir

³⁹ Teisėtvarkos sistema – Lenkija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_pol_lt.htm.

⁴⁰ Teisėtvarkos sistema – Suomija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_fin_lt.htm.

⁴¹ Уголовный кодекс РФ. 1996 год. Собрание законодательства РФ. N. 25 Москва.

⁴² AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos esmė ir principai*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 46.

pagrįstumo kontrolės forma (*revisio prioris instantiae*).⁴³ Atitinkamai skiriasi ir naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teismui galimybė. Pagal tai teorijoje tradiciškai ir išskiriamos jau minėtos dvi apeliacijos rūšys: visiška ir dalinė apeliacija. Nors pakartotinis bylos nagrinėjimas skiriasi nuo sprendimo kontrolės, praktikoje atriboti visišką ir dalinę apeliaciją nėra lengva. Visgi atsakymas į klausimą, koks apeliacijos modelis įtvirtintas tam tikros valstybės teisėje, nėra vien teisės mokslo problema. Tinkamas apeliacijos rūšių atribojimas padeda ne tik paaiškinti apeliacinio proceso paskirti, bet ir atsakyti į tokius aktualius klausimus: kokios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos ir kokia apeliacinės instancijos teismo teisių apimtis.⁴⁴

G.Ambrasaitė viename savo straipsnių teigia, kad dalinė (ribota) apeliacija suprantama kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolė. Dalinės apeliacijos modelis apeliaciją pripažįsta esant ne pakartotiniu bylos nagrinėjimu, o pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma. Apeliacijos paskirtis čia suprantama kaip pirmosios instancijos teismo tiek teisinių, tiek faktinių klaidų ištaisymas, o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas. Vadinasi apeliacinis procesas skirtas pirmosios instancijos teismo padarytoms teisės ir fakto klaidoms ištaisyti.⁴⁵ Kiti Lietuvos teisės mokslininkai pažymi, jog dalinė apeliacija priminė anksčiau buvusį kasacinį procesą, kai tikrinamas nuosprendžių bei nutarčių pagrįstumas bei juridinės klaidos.⁴⁶

Visiškoji apeliacija galėtų būti apibrėžiama kaip: pakartotinis bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme remiantis apeliacinio skundo apibrėžtomis ribomis siekiant atsakyti į klausimą, ar byla pirmosios instancijos teisme buvo išspręsta teisngai tiek faktiniu tiek teisiniu aspektu⁴⁷.

Tiek dalinė, tiek pilnoji apeliacijos modeliai turi savo privalumų ir trūkumų, todėl būtų tikslinga paimti tiek vieno tiek kito modelio privalumus. Teigiama, jog esant

⁴³ AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 43.

⁴⁴ AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos esmė ir principai*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 46.

⁴⁵ AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 43.

⁴⁶ KAZLAUSKAS, Marcelis; MILIUS, Vytas. *Kasacinio ir apeliacinio procesų skirtumai Lietuvos Respublikos BPK*. Justitia, 1996, Nr. 3. P. 23.

⁴⁷ AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos esmė ir principai*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 46.

visiškajai apeliacijai tarsi nuvertinamas instancijos teismo procesas, sudaromos sąlygos visuomenėje įsitvirtinti instanciniam mentalitetui, nukenčia bylų nagrinėjimo trukmę. Tuo tarpu, ribota apeliacija mažina teisingo sprendimo byloje primėmimo galimybę. Paskutiniųjų metų pavyzdžiai rodo, kad Europoje kryptama prie dalinės apeliacijos modelio. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad dėl ilgėjančios proceso trukmės ir didėjančių išlaidų procesas tampa nebeefektyvus, todėl imta aktyviai ieškoti būdų didinti proceso efektyvumą ir greitumą. Vienas iš būdų, tai pirmosios instancijos teismo proceso stiprinimas, galimybių pasinaudoti instancine sistema ribojimas. Kai kurių Europos valstybių proceso reformoms įtakos turėjo ir griežta Europos žmogaus teisių teismo pozicija dėl bylų nagrinėjimo trukmės. Ribotos apeliacijos modelis sudaro palankesnes sąlygas mažinti proceso trukmę, drausmina proceso dalyvius, o neigiamas šio modelio savybes gan sėkmingai mėginama švelninti aktyvaus teismo vaidmens pirmosios instancijos teismo procese įtvirtinimui. Kita vertus, valstybėse išlaikiusiose visiškos apeliacijos modelį, griežtinama naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme galimybė, todėl kai kurie teoretikai pagrįstai ima kalbėti apie tam tikrą šių modelių suartėjimą.⁴⁸

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje nuo 1999 metų atsisakyta apeliacinio proceso skaidymo į dalinę (ribotą) ir pilną (neribotą). Tačiau, visgi manytina, jog Lietuvoje labiau pasireiškia pilnas apeliacijos modelis. Iš keletos Lietuvos apeliacinės instancijos teismų metinių ataskaitų matyti akivaizdžios problemos, kurias iš esmės ir nulemia visiško apeliacijos modelio egzistavimas. 2007 metų Kauno apygardos teismo metinėje ataskaitoje pabrėžiama, kad bylų, kuriose buvo išnagrinėti apeliaciniai skundai dėl apylinkės teismų nuosprendžių 2007 metais sudarė didžiąją dalį Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų darbo krūvio. Šiuo metu apeliacijos instancijos teismas daugeliu atvejų pats privalo atlikti įrodymų tyrimą, ištirti naujas ar pirmosios instancijos teisme nepakankamai išsamiai ištirtas aplinkybes, kurios dažnai pailgina apeliacinio proceso trukmę ir metų paaigoje lemia didelį nebaigtų nagrinėti baudžiamųjų bylų skaičių.⁴⁹ Lygiai tokią pačią nuomonę dėl apeliacinio proceso trukmės išdėstė ir

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Kauno apygardos teismas. Metinė veiklos apžvalga 2007 metai. Kaunas. [Žiūrėta: 2009 balandžio 3d.] Prieiga per internetą: <www.kat.lt/Teismo_ataskaita.pdf>.

Lietuvos apeliacinis teismas 2005 metų ataskaitoje ir pažymėjo, kad beveik kas ketvirtoje apeliacine instancija išnagrinėtoje baudžiamojoje byloje teko atlikti teisminių įrodymų tyrimą.⁵⁰ Tokia pati tendencija matyti ir kitų apeliacinės instancijos teismų metinėse ataskaitose. Galima iš dalies nesutikti su tokia teismų nuomone, kadangi tokį padidėjusį apeliacinių bylų skaičių lėmė pasikeitimai įsigalioję naujam baudžiamojo proceso kodeksui. Tačiau manytina, kad tokie teismų pareiškimai yra ne kas kita kaip egzistuojančios pilnos apeliacijos modelio trūkumai Lietuvos baudžiamojo proceso teisės sistemoje. Šalyje naudojant visišką apeliacijos modelį pirmosios instancijos teismai gali iš dalies atmestinais žiūrėti į savo darbą, kadangi jie yra garantuoti, jog jų sprendimai vis tiek bus patikrinti ir reikalui esant išnagrinėti, atliekant įrodymų tyrimą, apeliacinės instancijos teisme. Kaltinti vien pirmosios instancijos teismus jų neveiklumu turbūt irgi būtų per drąstiška. Visgi ir baudžiamojo proceso dalyviai dažnai piktnaudžiauja naujų įrodymų pateikimo apeliacinėje instancijoje teise, taip užvilkindami patį baudžiamąjį procesą bei apkraudami apeliacinės instancijos teismus naujų įrodymų tyrimu. Pažymėtina, kad naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme draudimas yra išskirtinis ribotos apeliacijos požymis⁵¹. V. Mikelėnas be kita ko išskiria ir dar trejetą apeliacinio proceso principų be jau minėtojo. Anot jo apeliacinio proceso principai – pagrindinės nuostatos, be kurių neįmanomas tinkamas šio proceso funkcionavimas. Teorijoje yra skiriami keturi apeliacinio proceso principai, būdingi teismų sprendimų kontrolės formoms, tarp jų ir apeliacijai: draudimas teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum*), draudimas priimti sprendimą, nepalankesnę apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas, naujų reikalavimų pateikimo apeliaciniame procese draudimas ir jau minėtasis naujų įrodymų pateikimo draudimas (jei kalbama apie ribotos apeliacijos modelį).⁵² Žvelgiant į Lietuvoje galiojančio BPK nuostatas, galima pasakyti, kad iš minėtų principų baudžiamajame procese aiškiai įtvirtinti tik priimti sprendimą, blogesnę apeliantui ir išeiti už apeliacinio skundo ribų draudimai (BPK 320 str. 3 ir 4 d.). BPK 320 straipsnis skelbia, kad apeliacinės

⁵⁰ Lietuvos apeliacinis teismas. Metinė veiklos apžvalga 2005 metai. Vilnius. [Žiūrėta: 2009 balandžio 3d.] Prieiga per internetą: <www.infolex.lt/Praktika/doc/apt_2005_metu_veiklos_apzvalga.doc>.

⁵¹ AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 4(82); 13-20.

⁵² LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas; NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius. Justitia. 2005.

instancijos teismas patikrina nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą pagal apeliacinės instancijos teismui pateiktą papildomą medžiagą, taigi darytina išvada, kad naujų įrodymų pateikimo apeliaciniame procese draudimo principas baudžiamajame procese negalioja.

Tad iš apeliacinių teismų ataskaitų, iš BPK normų analizės matyti, kad Lietuvoje egzistuojantis visiškos apeliacijos modelis turi trūkumų, kurie yra taisytini. Kaip rodo teismų praktika, naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme draudimas drausmina proceso šalis, sudaro galimybę visas bylos aplinkybes iširti pirmojoje instancijoje, šalina baudžiamojo proceso vilkinimo galimybes. Tad svarstyтина ar nereiktų plaresnės analizės dėl galimybės Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse numatyti draudimus susijusius su naujų įrodymų pateikimu, kurie egzistuoja dalinės apeliacijos modelį turinčiose šalyse. Toks siūlitinas Lietuvoje egzistuojančio visiškos apeliacijos modelio dalinis pritraukimas prie ribotos apeliacijos modelio, mano manymu, ženkliai palengvintu apeliacinės instancijos teismų darbą, padidintų pirmosios instancijos teismų atsakomybę nagrinėjant baudžiamąsias bylas, užkirstų kelią kitiems proceso dalyviams piktnaudžiauti naujų įrodymų pateikimo galimybėmis ir taip pat užtikrintų proceso greitumo, koncentruotumo principų egzistavimą.

3. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme problematika

Kaip žinia apeliacinės instancijos teismai pagal įstatymą turi teisę, bet ne pareigą atlikti įrodymų tyrimą. Kai, tuo tarpu, pirmosios instancijos teismai būtinai privalo atlikti įrodymų tyrimą. Tokia teisė suteikia apeliacinės instancijos teismams truputi daugiau laisvės vertinant sprendimus priimtus pirmojoje instancijoje ir neįpareigoja jų bet kokių atveju atlikti įrodymų tyrimą. Priešingu atveju, jei ir apeliacinėje instancijoje būtų privalomas įrodymų tyrimas, tada turbūt reiktų kurti atskirus specializuotus apeliacinius teismus, kurie nagrinėtų tik apeliacines bylas. Žinant tai, vieni apeliacinės instancijos teismai ne tik nagrinėja apeliacinius skundus, tačiau turi daug darbo ir tiriant baudžiamąsias bylas pirmąja instancija, tokia įstatymų leidėjo suteikta teisė, o ne pareiga logiškai turėtų sumažinti šių teismų darbo krūvį. Tačiau jau anksčiau apžvelgtos teismų ataskaitos rodo visai ką kitą. Apeliacinės instancijos teismai labai dažniais atvejais atlieką įrodymų tyrimą. Pagal 2005 metų Lietuvos apeliacinio teismo ataskaitą matyti, kad išnagrinėta 470 baudžiamųjų bylų, kuriose buvo apskūsti apygardų teismų nuosprendžiai, 111 baudžiamųjų bylų teko atlikti teisminį įrodymų tyrimą. Be šių bylų, įrodymų tyrimas buvo pradėtas ir didžiojoje dalyje bylų, kurių nagrinėjimas perkeltas į 2006 metus.⁵³ Visais atvejais apeliacinės instancijos teismai atlikdami įrodymų tyrimą turi vadovautis įrodymų tyrimą pirmosios instancijos teisme reglamentuojančiomis normomis (BPK XXI skyrius), tačiau dėl to kaip dažnai atliekamas įrodymų tyrimas apeliacinėje instancijoje ir dėl specifinių įrodymų tyrimo aspektų apeliacinėje instancijoje, apeliacinės instancijos teismai atlikdami įrodymų tyrimą daugiau vadovaujasi nusistovėjusia teismų praktika, atlieką įrodymų tyrimą apeliacinių skundų ribose.

⁵³ Lietuvos apeliacinis teismas. Metinė veiklos apžvalga 2005 metai. Vilnius. [Žiūrėta: 2009 balandžio 3d.] Prieiga per internetą: <www.infolex.lt/Praktika/doc/apt_2005_metu_veiklos_apzvalga.doc>.

3.1 Apeliacinio skundo ribų problematika teismų praktikoje

Kad galėtume detaliau paanalizuoti įrodymų tyrimą apeliacinės instancijos teisme būtina giliau pažvelgti ir į Lietuvos Respublikos BPK 320 str. 3, 4 bei 5 dalis, kuriose pačiu bendriausiu požiūriu apibrėžiamos apeliacinio skundo nagrinėjimo ribos, tuo pačiu, galima teigti, kad iš dalies yra apibrėžiamos ir įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje ribos. Minėto straipsnio dalyse įstatymų leidėjas įtvirtino, jog teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti. Tačiau jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems asmenims. Paanalizavus dalį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų praktikos matyti, jog labai dažnai gaunami skundai dėl apeliacinio skundo ribų. O kaip jau buvo minėta anksčiau su apeliacinio skundo ribomis labai susijusios ir įrodymų tyrimo ribos apeliacijoje.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad apeliacinio skundo ribas apibrėžia nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto prašymai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas. Pagal prašymų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas nuosprendis (nutartis), ar tik jo dalis. Pagal prašymų pobūdį ir nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindus bei motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas dalyvavimas padarant nusikalstamą veiką, ar tik kaltės forma, veikos kvalifikavimas, bausmės griežtumas (švelnumas) ir pan.⁵⁴ Bendresnio pobūdžio prašymais paprastai nustatomos platesnės apeliacinio skundo ribos negu tais atvejais, kai prašymai suformuluoti labai konkrečiai. Pažymėtina, kad baudžiamasis įstatymas numato ir atvejus, kuomet bylos nagrinėjimo apeliacinėje instancijoje ribos gali būti paties teismo iniciatyva praplėstos. Šie atvejai nėra dažni, tačiau juos pamynėti yra būtina. Nepaisant to, koks apeliacinis skundas paduotas, apeliacinis teismas gali praplėsti jo ribas jeigu:

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

1. Teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine instancija, nustato esminius BPK pažeidimus, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet privalo patikrinti ir kitų nuteistųjų nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. Taigi, nagrinėdamas bylą, apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti, ar ikiteisminio tyrimo metu bei nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme nebuvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, neatsižvelgiant į tai, ar apie tokios pažeidimus nurodoma paduotame apeliaciniame skunde, ar ne;
2. Apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems (BPK 320 straipsnio 5 dalis). Kaip matyti iš pačios straipsnio dalies formuluotės apeliacinės instancijos teismas gali, tačiau neprivalo, išplėsti Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalyje numatytas bylos nagrinėjimo ribas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad negalima pritarti tokiems atvejams, kai apskūsto nuosprendžio teisėtumas ir pagrįstumas tikrinamas nepaisant apeliacinio skundo ribų ir kuomet nėra nei vieno iš jau minėtų pagrindų praplėsti nagrinėjamo skundo ribas. O tokių atvejų kuomet peržengiamos apeliaciniu skundų ribos pasitaiko Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjant bylas apeliacine instancija. Štai Lietuvos apeliacinis teismas 2004 m. spalio 20d. baudžiamojoje byloje (Nr. 1A-601/2004) apeliacine tvarka nagrinėjo apeliacinį skundą, pagal kurį nuteistasis ginčijo tik civilinio ieškinio klausimus. Apeliacinis teismas savo nutartyje teigė, kad apygardos teismas pilnai ir visapusiškai ištyrė nuteistajam inkriminuotų nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes bei teisingai kvalifikavo jo nusikalstamas veikas.⁵⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog net pats nuteistasis šių aplinkybių neginčijo apeliaciniame skunde. Galiausiai savo nutartyje

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-601/2004.

apeliacinis teismas konstatavo, kad „Apygardos teismas <...> nuteistajam paskyrė tinkamą bausmę”⁵⁶. Šiuo atveju matome akivaizdų apeliacinio skundo ribų nepaisymą, kadangi apeliacinis teismas perėjo prie nuteistajam paskirtos bausmės analizės, nors apeliantas pačios bausmės net neginčijo.

Paanalizavę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kuriose vienaip ar kitaip yra paliečiamas tiek apeliacinio skundo ribų, tiek įrodymų tyrimo klausimas, dar kartą galime įsitikinti kaip įrodymų tyrimas yra neatsiejamai susijęs su apeliacinio skundo ribomis. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2008 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, privalo kruopščiai patikrinti apskųsto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą.⁵⁷ Pagrįstumas t.y. ar teismo išvadas patvirtina įrodymai, išnagrinėti teisiamajame posėdyje, ar teismas atsižvelgė į visas bylos aplinkybes, galinčias paveikti teismo išvadas, ar teisiamajame posėdyje išnagrinėtų įrodymų pakanka teismo išvadoms padaryti, ar įrodymai yra teisingai įvertinti ir panašiai. Teisėtumas: ar pirmosios instancijos teismas tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir ar byloje nepadaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų.⁵⁸ Pagal BPK 320 straipsnio 3 dalį teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose. Apeliacinės instancijos teismo priimtame sprendime (nutartyje ar nuosprendyje) turi būti motyvuotai atsakyta į visus esminius apeliacinio skundo argumentus. Jei apeliacinės instancijos teismas į apeliacinio skundo argumentus gali atsakyti tik prieš tai atlikęs įrodymų tyrimą, jį atlikti privalu⁵⁹. Dėl kitos baudžiamosios bylos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą patvirtino jau anksčiau išsakytą poziciją teigdamas, kad apeliacinės instancijos teismas privalo išsamiai išnagrinėti kiekvieną BPK nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą. Tirti įrodymus nagrinėjant bylą apeliacine tvarka yra būtina, jei kitaip negali būti nustatytas apeliacinio skundo argumentų pagrįstumas ar nepagrįstumas. Apeliacinės instancijos teismui nusprendus,

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2008.

⁵⁸ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005. P. 484.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2008.

kad įrodymų tyrimas turi būti atliktas reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog apeliacinio skundo teiginiai dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio išvadų nepagrįstumo gali būti tinkamai patikrinti tik papildomai ištyrus reikšmingas bylai aplinkybes.⁶⁰ Taigi, darytina išvada, kad, jei apeliacinis teismas motyvuotai negali atsakyti į visus esminius apeliacinio skundo argumentus neatlikęs papildomo įrodymų tyrimo, tuomet apeliaciniai skundai dėl pirmosios instancijos teismų sprendimų pagrįstumo bei teisėtumo turi būti patikrinti apeliacinėje instancijoje atliekant įrodymų tyrimą. Tokie skundai tuomet gali būti tikrinami pagal byloje esančią medžiagą, pagal proceso dalyvių apeliacinės instancijos teismui pateikta papildomą medžiagą, pagal apeliacinės instancijos teismo iniciatyva, išreikalautą papildomą medžiagą, pagal duomenis, surinktus atliekant įrodymų tyrimą apeliacinės instancijos teismo posėdyje bei duomenis, kuriuos surinko ikiteisminio tyrimo teisėjas, atlikdamas tyrimo veiksmus pagal apeliacinės instancijos teismo įpareigojimą.⁶¹

Asmenys paduodami apeliacinius skundus, užduodami tam tikrus klausimus, prašydami patikrinti tam tikrus argumentus, prašydami pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimą iš esmės ir apibrėžia apeliacinio skundo ribas. Tačiau analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima aptikti atvejus kuomet apeliaciniai teismai priimdami galutinį sprendimą (nutartį) jame neaptaria kiekvieno apeliaciniame skunde išdėstyto argumento. Daugeliu atvejų tokia praktika yra teisinga, kadangi nei įstatymas, nei susiklosčiusi teismų praktika nereikalauja pateikti detalių atsakymų į kiekvieną apeliacinio skundo argumentą. Užtenka to, kad apeliacinės instancijos teismas, patikrintų pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą ir priimtame sprendime būtų atsakęs į esminius apeliacinio skundo motyvus. Todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tokie apeliacinių teismų veiksmai, kuomet sprendime nėra detaliam aptariamam kiekvienam apeliacinio skundo argumentui, laikomi teisingais ir nepažeidžia BPK 320 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų nuostatų.⁶² Taipogi kaip vieną iš šių situaciją taikliai atspindinčių pavyzdžių, galime pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

⁶⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-655/2006.

⁶¹GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUCONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005. P. 494.

⁶²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2008.

nutartį baudžiamojoje byloje nr. 2K-810/2007, kurioje asmuo manė, kad apeliacinės instancijos teismas privalėjo pateikti detalų atsakymą į kiekvieną jo skundo argumentą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad ta aplinkybė, jog apeliacinės instancijos teismas nepateikė detalaus atsakymo į kiekvieną skundo argumentą, nereiškia, kad tas skundas liko neišnagrinėtas, nes įstatyme (BPK 320 straipsnio 3 dalis, 332 straipsnio 3 dalis) reikalaujama pateikti išvadas tik dėl apeliacinio skundo esmės, t. y. dėl jame suformuluotų prašymų ir esminių argumentų.⁶³ Todėl teismas padarė išvadą, kad kiekvieno apeliacinio skundo argumento neaptarimas negali būti pripažintas esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu.

Įdomu pažymėti tai, jog nebūtinai visi argumentai ir klausimai apeliaciniame skunde turi būti išdėstyti tiesiogiai, t.y. suprantamai. Apeliacinės instancijos teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet apeliacinės instancijos teismas nagrinėdamas bylą pagal apeliacinius skundus privalo tam tikrus klausimus išvelgti bendrame kontekste. Tokią neįprastą situaciją galime aptikti vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kurioje aiškiai pabrėžiama, kad prokuroras apeliaciniame skunde bei apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu tiesiogiai klausimo reikšmingo išteisintųjų baudžiamajai atsakomybei nekėlė. Tačiau iš apeliacinio skundo turinio visumos matyti, kad šis klausimas, nors tiesiogiai ir nebuvo suformuluotas, iš esmės buvo neatskiriama, pagrindinė skundo dalis. Todėl, pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas prokuroro apeliacinį skundą, privalėjo atsakyti į šį pagrindinį (kitų apeliacinio skundo nuostatų kontekste) klausimą. Tad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone apeliacinės instancijos teismas baudžiamojoje byloje nesilaikė BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimų, nes šios bylos nepatikrino tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde. Ir tai yra vertintina kaip esminis BPK pažeidimas.⁶⁴ Mano nuomone, tokia praktika laikytina teisinga, kadangi apeliaciniai teismai nagrinėdami apeliacinius skundus ir juose išdėstytus argumentus mato bylos visumą, bei esmę, todėl apeliantui žmogiškai klydus ir konkrečiai, tiesiogiai neuždavus klausimo, kuris kitų apeliacinio skundo argumentų ir klausimų visumoje yra akivaizdus būtų

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-810/2007.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-232/2007.

pažeista pagrindinė apeliacinės instancijos teismų funkcija tai yra pirmosios instancijos teismų sprendimų kontrolė bei teisinių klaidų ištaisymas.

Kaip jau apžvelgta šio skyriaus pradžioje, Lietuvos apeliacinės instancijos teismų praktikoje pasitaiko atvejų kuomet nagrinėjant bylą teisme apeliacinio skundo ribos buvo peržengiamos. Reikia nepamiršti paminėti, jog gan dažni atvejai apeliacinės instancijos teismų praktikoje, kuomet ribos yra ne peržengiamos, o atvirkščiai, apeliacinis skundas nepatikrinamas tiek kiek buvo prašoma. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje baudžiamojoje byloje nr. 2K-64/2008 buvo konstatuota, kad apeliacinės instancijos teismas nuteistojo skundo esminių argumentų nenagrinėjo, o tik pakartojo (ir tai tik dalį) apeliacine tvarka apskūsto nuosprendžio motyvų. Būtent tokiu atveju laikytina, jog apeliacinės instancijos teismas nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma nuteistojo apeliaciniame skunde, nutartyje nenurodė motyvų, paaiškinančių, kodėl atmetami esminiai apeliacinio skundo argumentai, o pirmosios instancijos teismo nuosprendis pripažįstamas teisingu. Todėl akivaizdu, kodėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad minėti baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra esminiai, tai sukliudė apeliacinės instancijos teismui išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą.⁶⁵ Dar vienoje Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje buvo pasakyta, kad paduotame apeliaciniame skunde nuteistoji nurodė, kad pirmosios instancijos teismas įrodymus vertino nesilaikydamas BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų ir todėl ją nepagrįstai pripažino kalta. Apeliaciniame skunde ji teigė, kad jos veikoje nėra nusikaltimo sudėties, nes neįrodyta, kad ji veikė tiesiogine tyčia, siekdama apgaule užvaldyti svetimą turtą. Apeliantės nuomone, pirmosios instancijos teismas buvo šališkas, nes rėmėsi tik ją kaltinančiais įrodymais, o ją teisinančius įrodymus atmetė arba iš viso jų nevertino. Akivaizdu, kad tokia teismų praktika nėra sektina, todėl ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija šioje byloje pasakė, kad jau iš apeliacinio skundo, apeliacinės instancijos posėdžio protokolo, apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio turinio matyti, kad šie esminiai nuteistosios apeliacinio skundo argumentai liko neišnagrinėti. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje tik nurodė pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nustatytas aplinkybes, išdėstė nuteistosios

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2008.

apeliacinio skundo esmę ir pateikė savo motyvus.⁶⁶ Taigi tiek pirmosios bylos atveju, tiek šios bylos atveju apeliacinės instancijos teismai nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniuose skunduose, taip teismai pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimus.

Iš praktinių situacijų, analizuotų šiame skyriuje, galime daryti išvadą, kad Lietuvos apeliacinės instancijos teismai po naujojo BPK įsigaliojimo vis dar susiduria su tam tikrai kėblumais sprendžiant klausimus susijusius su apeliacinio skundo ribomis. Kaip jau konstatuota anksčiau, klausimai susiję su apeliacinio skundo ribų nustatymu, tiesiogiai įtakoja ir siejasi su įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje apimtimis. Daugeliu atveju apeliacinės instancijos teismai norėdami patikrinti pirmosios instancijos teismų sprendimų teisėtumą bei pagrįstumą atlieką įrodymų tyrimą apeliacinio skundo ribose. Vėliau panaudodami įrodymų tyrimo metu surinktus duomenis apeliaciniai teismai priima, atmeta ir pagrindžia tam tikrus atskirus arba esminius apeliacininių skundų argumentus.

3.2. Įrodymų tyrimo problemos apeliacinės instancijos teisme bylai esant parengiamojoje stadijoje

Lietuvos Respublikos BPK 323 straipsnyje įtvirtintos normos, reglamentuojančios apeliacinės bylos parengimą nagrinėjimui teismo posėdyje. Šiame straipsnyje teigiama, kad Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas, apygardos teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, gavę apeliacinį skundą, atsikirtimus į jį ir baudžiamąją bylą, ne vėliau kaip per tris dienas nuo skundo gavimo dienos patikrina, ar skundas atitinka BPK nustatytus reikalavimus. Jeigu apeliacinis skundas atitinka nustatytus reikalavimus, skundą gavusio teismo pirmininkas ar to teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas paskiria pranešėją. Šiame darbe nagrinėjant įrodymų tyrimą apeliacinėje instancijoje, aktualiausia yra šio straipsnio 3 dalis. Joje įstatymų leidėjas apibrėžia pranešėjo funkcijas apeliacinės bylos parengiamojoje stadijoje. Kodekse

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48/2008.

įtvirtinta, kad pranešėjas susipažįsta su apeliaciniu skundu, atsikirtimais į jį ir byla, jeigu reikia, nurodo šaukti į teismo posėdį liudytojus, nukentėjusiuosius, ekspertus, specialistus, išreikalauja papildomą medžiagą. Jeigu pranešėjas mano, kad nuteistojo ar išteisintojo dalyvavimas teismo posėdyje būtinas, apeliacinės instancijos teismas išsiunčia reikalavimą pristatyti suimtą nuteistąjį į teismą, o išteisintajam ar laisvėje esančiam nuteistajam – šaukimą. Tad galime teigti, kad esminiai įrodymų tyrimo klausimai yra išsprendžiami jau apeliacinės bylos parengiamojoje stadijoje. Nors šioje stadijoje pats įrodymų tyrimas ir nėra atliekamas, pranešėjas, susipažinęs su bylos medžiaga, apeliaciniu skundu bei atsikirtimais į jį, priima sprendimą dėl būsimo įrodymų tyrimo bylą nagrinėjant teismo posėdžio metu. Kaip matyti pagal kodeksą, pranešėjas turi teisę išreikalauti papildomą medžiagą, kuria paprastai būna įvairūs dokumentai, galintys turėti reikšmės priimant sprendimus: pažymos, kitos baudžiamosios bylos, pranešėjas turi teisę kviesti specialistus, ekspertus, nukentėjusiuosius, liudytojus į teismo posėdį. BPK 163 straipsnyje numatytos prievartos priemonės, kurias teismas gali taikyti, jei pranešėjo kviesti asmenys be pateisinamos priežasties neatvyksta į teismo posėdį. Pranešėjas taip pat sprendžia nuteistojo ar išteisintojo dalyvavimo apeliacinės instancijos teismo posėdyje klausimą. Pabrėžtina, kad visi parengiamieji veiksmai turi būti atlikti iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios. Anksčiau minėtieji pranešėjo veiksmai netiesiogiai pasako, kad apeliacinės instancijos teismas posėdžio metu atliks įrodymų tyrimą, ir sprendimas bus priimtas tik ištyrus papildomai pateiktą medžiagą, apklausus pranešėjo iškviestus asmenis. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 23 d. apžvalgoje. Teigiama, kad jau bylos parengimo nagrinėti teismo posėdyje stadijoje pranešėjas turi numatyti, ar bus atliekamas įrodymų tyrimas, nes nuo to priklauso šauktinų į teismo posėdį asmenų ratas, kitų parengiamųjų veiksmų apimtis.⁶⁷ Galiausiai, pranešėjui atlikus savo funkcijas, iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios apeliacinės instancijos teismo pirmininkas arba Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas paskiria trijų teisėjų kolegiją nagrinėsiančią bylą teismo posėdyje.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

Šie teisėjai susipažįsta su apeliaciniu skundu, atsikirtimais į jį, baudžiamąja byla bei papildomai gauta medžiaga.

Analizuojant Lietuvos Aukščiausio Teismo praktiką, kurioje yra paliečiama ir parengtinė apeliacinės bylos nagrinėjimo stadija matyti, kad dažniausiai kasaciniuose skunduose asmenys skundžia tai, jog tam tikri, jų nuomone svarbūs duomenys apeliacinės bylos parengiamojoje stadijoje nebuvo prijungti prie bylos ir vėliau nagrinėti teismo posėdyje, arba atvirksčiai, kasaciniuose skunduose reiškia nepasitenkinimą tam tikrų duomenų prijungimu, išreikalavimu apeliacinės instancijos bylos parengiamojoje stadijoje. 2006 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartyje baudžiamojame byloje Nr. 2K-788/2006 kaip tik ir buvo paliestas klausimas dėl 323 BPK straipsnio reikalavimų pažeidimo. Kasatoriai savo skunde teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, pavesdamas apylinkės prokuratūrai ištirti gautus po teismo nuosprendžio tris skirtingo turinio nukentėjusiojo pareiškimus, pažeidė BPK 323 straipsnio reikalavimus. Aukščiausio Teismo nuomone tokie kasatorių argumentai nepagrįsti ir kasatoriai klysta teigdami, kad šie pareiškimai turėjo būti nagrinėjami kaip apeliaciniai skundai. Bylos duomenimis, apeliacinės instancijos teisme buvo gautas nukentėjusiojo atsikirtimas į nuteistųjų apeliacinius skundus. Nukentėjusysis teigė, kad jį sumušė visi trys nuteistieji, pareiškė savo nuomonę dėl per švelnių bausmių. Vėliau nukentėjusysis raštu pateikė prašymą nutraukti nuteistiesiems bylą, tvirtino, kad jį sumušė kiti asmenys. Todėl Aukščiausio Teismo nuomone pavesdamas apylinkės prokuratūrai išsiaiškinti tokio prašymo atsiradimo aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas baudžiamąjo proceso įstatymų nepažeidė, nes dėl tokios situacijos buvo pagrindas išvelgti nusikalstamos veikos, numatytos BK 233 straipsnyje už poveikį nukentėjusiajam, požymius. Dėl to apeliacinės instancijos teismas atliko įrodymų tyrimą ir apklausė nukentėjusįjį.⁶⁸ Taigi, iš bylos akivaizdžiai matyti, jog klausimai dėl įrodymų tyrimo, pirmiausia buvo sprendžiami parengiamojoje bylos nagrinėjimo stadijoje, ir vėliau jau bylos nagrinėjimo teismo posėdžio metu stadijoje gali ir vėl būti grįžtama prie įrodymų tyrimo klausimų sprendimo. Kitoje Lietuvos Aukščiausio Teismo baudžiamojame byloje buvo paliestas klausimas, dėl tam tikrų duomenų parengiamojoje apeliacinės bylos stadijoje

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-788/2006.

neprijungimo. Štai šioje byloje kasatorius savo skunde jau nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas, atmesdamas jo prašymą atlikti įrodymų tyrimą ir apklausti liudytojos gimtadienyje dalyvavusius asmenis, taip pat jos ir nukentėjusiosios tėvus, pažeidė BPK 44, 323 straipsnių nuostatas, įtvirtinančias jo teisę pateikti įrodymus ir teisę gintis nuo pareikšto kaltinimo. Tuo tarpu Aukščiausiasis Teismas šioje byloje aiškiai ir nedviprasmiškai pasakė, jog BPK 323 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teisėjas pranešėjas susipažinęs su apeliaciniu skundu, atsikirtimais į jį ir byla, jeigu reikia, nurodo šaukti į teismo posėdį liudytojus, nukentėjusiuosius, ekspertus, specialistus, išreikalauja papildomą medžiagą. Toliau teisėjų kolegija šioje byloje pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal BPK XXI (Įrodymų tyrimas) skyriuje nustatytas taisykles. Taigi pagal įstatymą būtent apeliacinės instancijos teismas sprendžia, ką kviesti liudyti, ir turi teisę, bet ne pareigą, visose bylose atlikti visų įrodymų tyrimą. Apeliacinės instancijos teismas privalo iširti tik pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes ir pakartotinai iširti tik tuos turinčius esminės reikšmės teismo išvadoms įrodymus, kurie yra prieštaringi, ir prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio tų įrodymų ištyrimo. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas sprendimą atmesti nuteistojo prašymą ir neatlikti įrodymų tyrimo motyvavo tuo, kad byloje nėra prieštaravimų. Todėl apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pagrįstai nutarė įrodymų tyrimo bylos teismo posėdyje neatlikti ir apsiriboti baigiamosiomis kalbomis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas nuteistojo teisės teikti įrodymus bei teisės gintis nuo jam pareikšto kaltinimo nesuvaržė ir BPK 323 straipsnio 3 dalies reikalavimų nepažeidė.⁶⁹

Pavyzdžiai tik dar kartą patvirtina mintį, kad iš esmės įrodymų tyrimo klausimai yra sprendžiami jau parengtinėje apeliacinės bylos nagrinėjimo stadijoje, nors pačiame baudžiamajame įstatyme tiesiogiai apie tai ir neužsimenama. Akivaizdu, jog ši parengiamoji bylos nagrinėjimo stadija sprendžia ir daugelį su įrodymų tyrimu susijusių

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2006.

klausimų, nors pats įrodymų tyrimas daugiausiai sutinkamas ir paliečiamas apeliacinės instancijos teismui bylą nagrinėjant teismo posėdžio metu.

3.3. Įrodymų tyrimas kuomet neištirtos esminės bylos aplinkybės, nepašalinti prieštaravimai tarp įrodymų bei tyrimas buvo neišsamus

Pagal BPK 324 straipsnio 6 dalį apeliacinės instancijos teismas gali ir turi atlikti įrodymų tyrimą, t. y. ištirti pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes, pakartotinai ištirti tuos įrodymus, kurie yra priešaringi ir esami prieštaravimai nepašalinti. Tai laikytina teismo pareiga tik tada, kai reikia ištirti įrodymus, kurie yra priešaringi, ir kurių prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio įrodymų ištyrimo.

Puikus pavyzdys atspindintis priešaringų įrodymų ištyrimo bei neišsamaus tyrimo klausimus yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-809/2007. Joje teigiama, kad sprendimą dėl to, ar atlikti byloje surinktų įrodymų tyrimą, apeliacinės instancijos teismas priima atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes. Tos bylos atveju nuteistasis manė, kad apeliacinės instancijos teismas turėjo atlikti byloje surinktų įrodymų tyrimą, nes neištyrė aplinkybių, kurių, jo manymu, tinkamai neištyrė pirmosios instancijos teismas, ir nepašalino prieštaravimų tarp byloje surinktų įrodymų, t. y. turėjo atlikti akistatą tarp jo ir nukentėjusio ir apklausti liudytoją, nes jų parodymai prieštarauja kasatoriaus parodymams. Tačiau iš bylos medžiagos matyti, kad apeliacinės instancijos teismas nenustatė aplinkybių, kurias būtų netinkamai ištyręs pirmosios instancijos teismas. Nuteistasis nepagrįstai manė, kad apeliacinės instancijos teismas turėjo atlikti byloje įrodymų tyrimą siekdamas pašalinti prieštaravimus tarp byloje surinktų įrodymų. Aukščiausiojo Teismo kolegija pažymėjo, kad nustačius prieštaravimus tarp byloje surinktų įrodymų apeliacinės instancijos teismas pagal susiklosčiusią teismų praktiką turi atlikti įrodymų tyrimą tik tada, kai prieštaravimų tarp surinktų įrodymų negalima pašalinti jų pakartotinai neištyrus. Šioje byloje prieštaravimus tarp byloje surinktų įrodymų – nukentėjusiojo, minėto liudytojo ir nuteistojo parodymų – apeliacinės instancijos teismas galėjo pašalinti pakartotinai jų neištirdamas. Iš apeliacinio teismo nutarties matyti, kad teismas labai išsamiai ir detaliai išanalizavo visus nuteistojo, nukentėjusiojo ir liudytojo parodymus, duotus ikiteisminio

tyrimo ir teismo posėdžio metu, aptarė kasatoriaus parodymų keitimą ir prieštaravimus su kita bylos medžiaga, pasisakė, kodėl jais netikima. Taigi minėti apeliacinio skundo argumentai nutartyje yra išanalizuoti ir nurodoma, kad jie nepagrįsti, pateikiant tai paaiškinančius motyvus. Tad apeliacinės instancijos teismas neturėjo pagrindo išvadai, kad pirmosios instancijos teismas įrodymų tyrimą atliko neišsamiai, todėl neprivalėjo atlikti įrodymų tyrimo.⁷⁰

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 11 punkte išaiškino, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą teismo posėdyje, ne tik gali (BPK 324 straipsnio 6 dalis), bet ir privalo atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai⁷¹, pavyzdžiui., neištyrė esminių bylos aplinkybių, nepašalino prieštaravimų tarp ištirtų įrodymų. Apeliacinės instancijos teismas turi ištirti pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes ir pakartotinai ištirti tuos turinčius esminės reikšmės teismo išvadoms įrodymus, kurie yra priešaringi, ir prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio tų įrodymų ištyrimo. Kaip tik baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204/2008 matomas apeliacinės instancijos teismų darbo brokas, kuomet jie turėdami pašalinti prieštaravimus tarp įrodymų bei turėdami išsamiai ištirti kitus įrodymus to nepadaro. Pagal šios bylos duomenis apeliantas savo apeliaciniame skunde ginčijo jam priimto apkaltinamojo nuosprendžio tiek teisėtumą, tiek pagrįstumą, nurodė, kad proceso metu buvo suvaržytos jo, kaip kaltinamojo, teisės. BPK 320 straipsnio 3 dalis įpareigoja apeliacinės instancijos teismą patikrinti bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, be to, – patikrinti, ar nebuvo padaryta esminių BPK reikalavimų pažeidimų, nepaisant to, ar gautas skundas dėl jų. Pažeisdamas šiuos baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus, apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio nepatikrino tiek, kiek to buvo prašoma nuteistojo apeliaciniame skunde, nenustatė padarytų esminių BPK reikalavimų pažeidimų, jų neištaisė, nors tokia teismo pareiga

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2007.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

išplaukia iš BPK 324 straipsnio 6 dalies. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje konstatavo, kad pirmosios instancijos teisme neapklausus nukentėjusiojo, įrodymai nebuvo ištirti išsamiai, buvo suvaržytos kaltinamojo teisės, kad buvo padaryta nemažai kitų esminių BPK reikalavimų pažeidimų tiek nagrinėjant bylą, tiek surašant nuosprendį. Svarbiausia tai, kad nukentėjusysis nebuvo apklaustas ir apeliacinės instancijos teisme, nors ir šios instancijos teismo posėdyje jis dalyvavo, posėdyje buvo atliekamas įrodymų tyrimas. BPK 329 straipsnio 4 punktą įpareigoja apeliacinės instancijos teismą ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytus esminius BPK reikalavimų pažeidimus, apskųstą nuosprendį panaikinant ir priimant naują nuosprendį. Analizuojant šios bylos medžiagą matyti, kad apeliacinės instancijos teismas to nepadarė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje pabrėžė, kad minėti apeliacinės instancijos teismo padaryti BPK 320 straipsnio 3 dalies, 324 straipsnio 6 dalies, 329 straipsnio reikalavimų pažeidimai buvo esminiai, nes dėl jų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės, jie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą procesinį sprendimą.⁷²

Nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti ją tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde. Tam reikia: atlikti įrodymų tyrimą, pašalinti pirmosios instancijos teismo nepašalintus prieštaravimus tarp ištirtų įrodymų, tačiau jei atsitiktų taip ir prieštaravimų pašalinti nepavyktų, išnaudojus visas procesines galimybes, – juos aiškinti reiktu teismo asmens naudai, kaip to reikalauja nekaltumo prezumpcijos principas, įtvirtintas BPK 44 straipsnio 6 dalyje.

Apeliacinėje instancijoje teismams atliekant įrodymų tyrimą nebutinai naujai ištirti įrodymai turi paneigti ar patvirtinti tam tikrus faktus ir nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes. Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet naujai ištirti įrodymai tik papildo jau anksčiau pirmosios instancijos teisme tirtus įrodymus bei, svarbiausia, leidžia juos susieti į visumą. Apie tokį atvejį kaip tik ir buvo užsimenama 2008 m. balandžio 8 d. Aukščiausiojo Teismo nutartyje. Būtent šioje nutartyje komentuojamoje baudžiamojoje byloje teigiama, kad Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad liudytojo parodymai tiesiogiai nei patvirtino, nei paneigė kasatorių padarius jam inkriminuotus nusikaltimus, o tik leido atskleisti ir išsamiau ištirti kitus bylos duomenis, **padėjo susieti juos į vieningą**

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204/2008.

įrodymų grandinę. Todėl Aukščiausiojo Teismo kolegija pabrėžė, kad visiškai netinkamas nuteistojo skundo teiginys, kad nuosprendis yra pagrįstas spėjimais ir prielaidomis. Apeliacinės instancijos teismas pašalino visus byloje buvusius neaiškumus ir prieštaravimus, atliko įrodymų tyrimą.

Vėlgi, BPK skyrių skirtą apeliacijai, mano manymu reiktų papildyti norma, kuri įtvirtintu, kad apeliacinėje instancijoje ištyrus naujus įrodymus jie tiesiogiai gali ir nepadėti patvirtinti ar paneigti tam tikrus faktus dėl tam tikros nusikalstamos veikos, tačiau šie apeliacinėje instancijoje ištirti įrodymai gali susieti, papildyti pirmojoje instancijoje ištirtus įrodymus. Taip pat pažymėtina, kad tokiais atvejais, kai pirmosios instancijos teismo atliktas įrodymų tyrimas lieka neišsamus ir jo neištaiso ir apeliacinės instancijos teismas, jau kasacinės instancijos teismas šio trūkumo ištaisyti negali, nes kasacinis procesas įrodymų tyrimo nenumato.

3.4. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme rezultatų panaudojimas

Labai svarbu ir pabrėžtina, jog apeliacinės instancijos teismas nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą byloje, tarsi konstatuoja, jog neatlikus šio tyrimo ir remiantis tik pirmojoje instancijoje pateiktais duomenimis ir ištirtais faktais neįmanoma priimti sprendimo ir atsakyti į apeliacinio skundo argumentus. Priimtas sprendimas atlikti įrodymų tyrimą, t.y. kviešti į teismą liudytojus, ekspertus, išreikalauti papildomą medžiagą, apklausti iškviestus asmenis arba net įpareigoti ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti tam tikrus papildomus tyrimo veiksmus, tarsi susaisto apeliacinės instancijos teismą, ta prasme, jog priimdamas sprendimą toje byloje jis turės remtis naujai atliktu įrodymų tyrimu, ištirtomis aplinkybėmis. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atveju, kuomet apeliacinės instancijos teismas nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą ir jį atlikęs niekaip nesiremia jo rezultatais atsakinėdamas į apeliacinio skundo argumentus. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-655/2006 pasakyta, kad Klaipėdos apygardos teismas nusprendė, kad įrodymų tyrimas turi būti atliktas. Tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog apeliacinio skundo teiginiai dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio išvadų nepagrįstumo gali būti

tinkamai patikrinti tik papildomai ištyrus reikšmingas bylai aplinkybes. Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka buvo atlikta įvykio vietos apžiūra, parodymų patikrinimai vietoje, paskirta autotechninė ekspertizė, ekspertas apklaustas apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Todėl, pasak teismo, nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą, apeliacinės instancijos teismas privalo vadovautis pirmosios instancijos teismui nustatytomis įrodymų tyrimo ir vertinimo taisyklėmis, įskaitant ir BPK 20 straipsnio 5 dalį, įpareigojančią įrodymus vertinti remiantis išsamiau aplinkybių ištyrimu. Tuo atveju, kai apeliacinės instancijos teismas, atlikęs įrodymų tyrimo veiksmus, tų įrodymų tyrimo rezultatų niekaip neaptaria priimamoje nutartyje ar nuosprendyje, o remiasi tik pirmosios instancijos teismo nuosprendyje paminėtais įrodymais, BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatos yra pažeidžiamos. Toliau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pareiškė, kad Klaipėdos apygardos teismo priimtame sprendime turėjo būti analizuojami visi nagrinėjant bylą apeliacine tvarka tirti duomenys. To neatlikdamas Klaipėdos apygardos teismas padarė esminį BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimą.⁷³ Tad kaip jau minėta anksčiau Apeliacinės instancijos teismas, nusprenddamas atlikti įrodymų tyrimą, konstatuoja, kad apeliacinis skundas negali būti išsamiai išnagrinėtas remiantis vien tik pirmosios instancijos teismo tirtais įrodymais ir jei apeliacinės instancijos teismui atlikus įrodymų tyrimą gauta papildoma informacija apeliacinės instancijos teismo sprendime nėra analizuojama, lieka neaišku, kaip teismas išnagrinėjo bylą, nesiremdamas naujais duomenimis, jei anksčiau buvo nusprendęs, jog tokie duomenys išsamiam skundo išnagrinėjimui yra būtini. Apeliacinės instancijos teismas, manydamas, kad sprendimas atlikti įrodymų tyrimą buvo klaidingas, savo anksčiau išreikštos pozicijos pakeisti negali. Nusprendus atlikti įrodymų tyrimą, įrodinėjimo procesas turi būti užbaigiamas iki galo. Įrodinėjimo procesas baigiamas teismo priimame sprendime išanalizuojant įrodymus ir šiais išanalizuotais įrodymais padarant pagrįstas išvadas. Tik tada gali būti tvirtinama, kad apeliacinis skundas buvo išnagrinėtas išsamiai. Apeliacinės instancijos teismo atliktas įrodymų tyrimas suponuoja teismo pareigą tokioje nutartyje remtis ir apeliacinės instancijos teismo surinktais naujais duomenimis.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-655/2006.

Kadangi įstatymų leidėjas įtvirtindamas įrodymų tyrimą apeliacinėje instancijoje BPK 324 straipsnyje padarė nukreipimą į XXI kodekso skyrių, reglamentuojantį įrodymų tyrimą tiek pirmojoje instancijoje, tiek apeliacinėje instancijoje akivaizdžiai pasigendama normų detaliau reglamentuojančių įrodymų tyrimą ir su juo susijusius specifinius klausimus tik apeliacinėje instancijoje. A.Šumskas savo knygoje teigė, kad priimdamas nuosprendį teismas gali vadovautis tik tais dokumentais, kurie buvo perskaityti ir tokiu būdu ištirti per teisminį nagrinėjimą. Jeigu teismo posėdžio protokole nėra įrašų, kad byloje esantys dokumentai tirti (perskaityti) teismo posėdyje, o jais teismas vadovavosi priimdamas nuosprendį, pripažįstama, kad teismas priimdamas nuosprendį vadovavosi teisme neištirtais įrodymais.⁷⁴ Mano manymu, minėtasis pavyzdys, kuomet apeliacinės instancijos teismai priimdami sprendimą byloje atlikti įrodymų tyrimą vėliau galutinėje nutartyje niekaip nesiremia informacija ir duomenimis, kurie gauti atlikus šį papildomą tyrimą akivaizdžiai atspindi vietomis sudėtingai reglamentuotą apeliacinės instancijos teismų darbą BPK. Šiuo atveju manytina, jog kodekso dalyje skirtoje apeliaciniai instancijai labai reiktų normos, kuri skelbtu, kad „nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą, apeliacinės instancijos teismas galutinėje nutartyje atsakinėdamas į apeliacinio skundo argumentus privalo vertinti duomenis, gautus atlikus papildomą įrodymų tyrimą“.

Įstatymų leidėjas XXV skyriuje skirtame apeliacinei instancijai 331 straipsnyje yra įtvirtinęs nuorodą pagal kurią apeliacinės instancijos teismo nuosprendis surašomas laikantis kodekso XXIII skyriaus pagrindinių nuostatų. Būtent šio skyriaus 301 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad teismas nuosprendį pagrindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiama jame posėdyje. Tokia norma tarsi ir leistų apeliacinės instancijos teismams nedaryti minėtos klaidos, tačiau visgi dėl apeliacinės instancijos specifikos manyčiau būtų racionalu jei ši norma būtų pakeista į mano siūlytą variantą.

⁷⁴ ŠUMSKAS, Artūras. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Justitia, Vilnius, 2000. P. 120.

3.5. Problemos dėl Europos arešto orderio

Lietuvai tapus pilnateise Europos sąjungos nare keitėsi ir normos, reglamentuojančios šalių tarptautinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose. Nuo 2004 metų Europos Sąjungoje įsigaliojo naujas Europos baudžiamosios ir baudžiamojo proceso teisės institutas – Europos arešto orderis. Šis naujas institutas iš esmės pakeitė anksčiau plačiai taikytą, ne tokį lankstų ekstradicijos institutą ir supaprastino asmenų įtariamų nusikaltimo padarymu pasikeitimu tarp valstybių narių. Žinant tai, jog praktiškai visos Europos Sąjungos valstybės turi skirtingas teismines sistemas ir įstatymus ir tokio instituto kaip Europos arešto orderis atsiradimas sukėlė tam tikrų problemų vykdant teisingumą mūsų šalyje, o tiksliau, nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Pasitaiko atvejų, kuomet netinkamas normų reglamentuojančių Europos arešto orderį taikymas pažeidžia ir suvaržo pagrindines žmogaus teises ir laisves.

Europos arešto orderio sistema suvokiama kaip Europos Sąjungai priklausančių valstybių baudžiamojo teisinio bendradarbiavimo forma, pasireiškianti vienos valstybės narės teismo sprendimo, kad šioje valstybėje nusikaltimo padarymu įtariamasis, kaltinamas ar jau nuteistas asmuo turi būti suimtas kitoje valstybėje narėje ir perduotas pirmajai (Europos arešto orderio), vykdymu kitoje valstybėje narėje, neieškant ir nenagrinėjant kitų baudžiamosios prievartos taikymo pagrindų.

Europos arešto orderio sistema visa apimtimi pradėjo veikti visose Europos Sąjungos valstybėse jau 2004 m. sausio 1 d.

Bazinė Europos arešto orderio idėja buvo – valstybė, gavusi kitos valstybės išduotą Europos arešto orderį, jį vykdo nekvestionuodama orderio pagrįstumo ir teisėtumo, Europos arešto orderio sistemoje išlaikant tik pavienius tradicinės ekstradicijos pagrindus.⁷⁵

Pirmiausia, Europos arešto orderio sistemoje išlaikoma viena pagrindinių tradicinės ekstradicijos taisyklių – abipusio veikos baudžiamumo taisyklė. Tačiau itin

⁷⁵ ČEPAS, Algimantas. *Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje*. 2003. [Žiūrėta: balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>

ribota apimtimi. Svarbiausia – rėminio sprendimo dėl Europos arešto orderio 2 straipsnyje pateikiamas nusikaltimų, kurių atžvilgiu išduoti Europos arešto orderiai vykdomi nepriklausomai nuo to, ar prašomojoje valstybėje atitinkamos veikos yra kriminalizuotos, ar ne.⁷⁶ Į sąrašą įtraukta daugelis *mala in se* nusikaltimų, kuriuos kriminalizuojančios normos visose ES valstybėse narėse yra gan panašios: nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai, išžaginimai iš viso 32 kategorijų nusikalstamos veikos.

Europos arešto orderiai, išduoti asmenų, kaltinamų (įtariamų) į sąrašą įrašytų nusikaltimų padarymu (ar jau nuteistų už tokius nusikaltimus), atžvilgiu vykdomi nesprendžiant klausimo, ar veika, kurios padarymu yra kaltinamas konkretus asmuo, yra laikoma nusikaltimu valstybėje, kurios prašoma vykdyti Europos arešto orderį. Sistema remiama tik prašančiosios valstybės valia: jei ji nusikaltimą, dėl kurio pateikiamas arešto orderis, laiko įtrauktu į sąrašą, vadinasi abipusio veikos baudžiamumo taisyklė šio nusikaltimo atžvilgiu netaikytina. Rėminiame sprendime atskirai nenumatyta prašomosios valstybės galimybė kvestionuoti veikos ir sąrašo numatyto nusikaltimo tapatumą.⁷⁷

Kokią įtaką Europos arešto orderio institutas turi šiame darbe nagrinėjamai įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje temai? Įtaka yra didelė ir problemų susijusių su Europos arešto orderiu nagrinėjant baudžiamąsias bylas yra tikrai aktualių. Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko atvejų kuomet teismai pasinaudoja Europos arešto orderio institutu ir tokiu būdu į Lietuvą grąžinami asmenys įtariamai nusikalstamos veikos padarymu. Pirmosios instancijos teismas susigrąžinęs nusikaltimo padarymų įtariamą asmenį jį nuteisia. Kaip žinia, pagal Europos arešto orderį asmuo išduodamas, jei abiejose valstybėse veika pagal kurią išduodamas asmuo yra baudžiama. Taigi tarkim sugrąžinus asmenį į Lietuvą jis nuteisiamas pagal tą nusikalstamą veiką, kurios pagrindu ir buvo grąžintas iš kitos Europos Sąjungos valstybės be to pirmosios instancijos teismas nuteisia asmenį ir dėl kitos nusikalstamos veikos padarymo, nors dėl jos Europos arešto orderio nebuvo prašyta. Asmuo nepatenkintas pirmosios instancijos teismo sprendimu duoda apeliacinį skundą dėl jo manymu neteisingo pirmosios instancijos teismo sprendimo. Apeliacinės instancijos teismui nusprendus atlikti įrodymų tyrimą prašoma prokurorą arba užsienio valstybę išdavusią nuteistąjį pateikti užsienio valstybės teismo sprendimą pagal kokias veikas šis asmuo

⁷⁶ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, P. 34.

⁷⁷ Ten pat

buvo išduotas Lietuvai, bei pažymą apie išbūtą laiką suėmimo asmenį išduodančioje valstybėje. Tokie įrodymų tyrimo veiksmai užtrunka ilgą laiko tarpą, priklausomai nuo valstybių, su kuriomis bendradarbiaujama geranoriškumo. Tad atliekant įrodymų tyrimą ir gavus užsienio valstybės teismo sprendimą paaiškėja, kad pagal vieną iš veikų asmuo negalėjo būti nuteistas Lietuvoje, kadangi pagal vieną iš veikų jis nebuvo išduotas. Tuomet apeliacinės instancijos teismui užbaigus įrodymų tyrimą, gavus užsienio valstybės teismo sprendimą dėl asmens išdavimo pagal Europos arešto orderį apeliacinės instancijos teismas turi priimti nutartį naikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą dėl tos nusikalstamos veikos pagal, kurią asmuo nebuvo išduotas. Apeliacinės instancijos teismai priimdami tokias nutartis remiasi BPK 3 straipsnio 3 dalies nuostata, jog nėra kompetentingos institucijos leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kai šis leidimas pagal įstatymus būtinas. Susidarius tokiai situacijai pažeidžiamos net keletas žmogaus teisių bei laisvių ir pasitaiko atvejų, jog asmuo nuteistas laikomas suimtas, kol apeliacinės instancijos teismas išnagrinėja bylą. Atlikus įrodymų tyrimą apeliacijoje ir paaiškėjus faktui, kad asmuo laikomas suėmimo, nors pagal Europos arešto orderį jis net negalėjo būti išduotas Lietuvai, valstybė būna priversta kompensuoti asmeniui už teismų padarytas klaidas. Kadangi bendradarbiavimas vyksta tarptautiniu lygmeniu jis užtrunka, todėl automatiškai užtrunka ir bylos nagrinėjimas apeliacinėje instancijoje. Būtent toks atvejis sutinkamas Panevėžio apygardos teismo 2009 metų baudžiamojame byloje Nr. 1A-5-193-2009. Šioje byloje nuteistasis buvo pripažintas kaltu dėl dviejų nusikalstamų veikų padarymo ir nuteistas. Apeliaciniu skundu jis ginčijo tokį pirmosios instancijos teismo sprendimą. Apeliantas pirmojoje instancijoje nuteistas už vairuotojo pažymėjimo slaptą pagrobimą. Už šią veiką jis nuteistas būdamas išduotas pagal Europos arešto orderį iš Ispanijos Karalystės. Sutinkamai su Europos konvencijos dėl ekstradicijos 14 str., Lietuvos Respublikos BPK 70 straipsniu, asmuo gali būti teisiamas tik už tą nusikaltimą, už kurį buvo išduotas. Iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra išdavė Europos arešto orderį dėl šio asmens. baudžiamąjį persekiojimą už vairuotojo pažymėjimo slaptą pagrobimą. Apeliacinės instancijos teismas atlikęs įrodymų tyrimą nustatė, kad pagal Europos arešto orderį šis žmogus Lietuvai nebuvo išduotas tuo pagrindu, kad jo padaryta veika laikoma kaip smulkus nusikaltimas, o ne nusikalstama veika. Kaip seka iš pateikto apeliacinės instancijos teismui pakartotino Europos arešto orderio asmuo pakartotinai buvo prašomas išduoti iš Ispanijos Karalystės dėl dviejų nusikalstamų veikų padarymo- dokumento pagrobimo ir dėl turto

iššvaistymo. Iš Ispanijos Karalystės Nacionalinės Audiencijos baudžiamųjų bylų teismo Pirmojo skyriaus nutarties, pateiktos apeliacinės instancijos teismui matyti, kad minėta nutartimi Lietuvos Respublikos pilietis perduotas baudžiamajam persekiojimui vykdyti už turto iššvaistymą. Tokiu būdu, nuteisiant šį asmenį nebuvo gautas išdavusios jį valstybės sutikimas baudžiamajam persekiojimui už dokumento pagrobimą. Tokiu būdu apeliacinės instancijos teismas atlikęs įrodymų tyrimą nustatė, kad akivaizdžiai asmuo pripažintas kaltu ir nubaustas nepagrįstai - esant BPK 3 str. 3 d. numatytai aplinkybei dėl kurio baudžiamasis procesas jo atžvilgiu dėl dokumento pagrobimo negalėjo būti pradėtas, o pradėtas turėjo būti nutrauktas, nes nebuvo kompetentingos institucijos leidimo patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn dėl dokumento pagrobimo, kai šis leidimas yra būtinas.⁷⁸ Šios apeliacinės bylos pavyzdys įrodo, kad Lietuvoje dar nėra iki galo išsamiai reglamentuotas Europos arešto orderio institutas, atskleidžia įrodymų tyrimo sunkumus, su kuriais susiduria apeliacinės instancijos teismai sprenddami tokio pobūdžio bylas. Akivaizdu, kad tokių bylų nagrinėjimas kuomet atliekamas įrodymų tyrimas ir yra bendradarbiaujama su kitų užsienio šalių teisėsaugos institucijomis labai prailgina bylos nagrinėjimo laiką, tad taip pažeidžia proceso greitumo, konsentruotumo principus. Paaiškėjus, kad asmuo nuteistas už nusikalstamą veiką, už kurią negalėjo būti nuteistas pagal Europos arešto orderį, pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, bei dėl tokių sprendimų kenčia Lietuvos teismų įvaizdis bei prestižas ne tik nacionaliniu bet ir tarptautiniu lygmeniu.

Būtu labai tikslinga kaip įmanoma detaliau reglamentuoti procedūras dėl Europos arešto orderio ir jas normų pavidalu įtraukti į galiojantį BPK. Įsigaliojus Šentgeno sutarčiai Europos Sąjungos piliečių judėjimas dar labiau padidėjo, todėl akivaizdu, kad ateityje klausimų susijusių su Europos arešto orderiu tik daugės. Taip pat pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismams suklydus ir nepasirūpinus užsienio valstybės teismo sprendimu dėl konkretaus asmens išdavimo pagal atitinkamas nusikalstamas veikas, dažniausiai apeliacijos kaip instituto, kuriame ištaisomos žemesnės instancijos teismų padarytos klaidos svarba sumenksta. Nes atliekant įrodymų tyrimą visada užtrunka

⁷⁸ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-193-2009.

skirtingų šalių teismų susižinojimas tarpusavyje. Todėl siulyčiau pradėti platesnę diskusiją dėl bylų, kuriose vienaip ar kitaip sprendžiami Europos arešto orderio klausimai, detalesnio reglamentavimo BPK.

IŠVADOS

1. Įrodimų tyrimas yra viena svarbiausių baudžiamojo proceso sudėtinių dalių. Ši veikla viena ar kita forma vykdoma visose baudžiamojo proceso stadijose. Pagal naująjį BPK, svarbiausias ir pagrindinis vaidmuo, atliekant įrodymų tyrimą baudžiamojo proceso metu tenka teismui. Teismas privalo visus duomenis iširti tiesiogiai, tyrimas turi vykti žodžiu. Teismas tiriant duomenis turi būti aktyvus, išsiaiškinti visą reikiamą informaciją, reikalingą nuspręsti, ar tam tikri duomenys gali būti laikomi įrodymais ir kokios išvados tais duomenimis – įrodymais – remiantis gali būti daromos. Anglijoje asmeniui prisipažinus kaltu įrodymų tyrimas negali būti atliekamas, tuo tarpu Lietuvoje bei kitose kontinentinės Europos valstybėse net ir prisipažinus kaltu dėl nusikaltimo padarymo, įrodymų tyrimas visgi turi būti atliekamas.
2. Apeliacija – apeliacija svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija apginti savo teises bei teisėtus interesus ir suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų bei bylos bylos nagrinėjimas apeliacinių skundų nustatytose ribose.
3. Baudžiamojo proceso teisės mokslininkai išskiria du pagrindinius apeliacijos modelius (rūšis): tai visiška (neribota) apeliacija bei dalinė (ribota) apeliacija. Abu modeliai turi tiek savų privalumų, tiek ir trūkumų. Nors teigiama, kad mūsų šalyje atsisakyta tokio apeliacijos skaidymo į modelius, visgi manytina, kad Lietuvoje egzistuoja visiškos apeliacijos modelis, tačiau atsižvelgiant į teismų praktiką matyti, kad įvairūs baudžiamojo proceso subjektai neretai piktnaudžiauja šio apeliacijos modelio vienu iš principų, dėl naujų įrodymų bylai nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme pateikimo. To pasekoje nukenčia tiek proceso greitumas, tiek konstruktyvumas. Todėl siūlitina Lietuvoje egzistuojanti visiškos apeliacijos modelį bent dalinai „pritraukti“ prie dalinės apeliacijos modelio, įvedant tam tikrus draudimus dėl naujų įrodymų pateikimo apeliacinės bylos nagrinėjimo teisme metu.
4. Lietuvoje apeliacinės instancijos teismai po naujojo BPK įsigaliojimo vis dar susiduria su tam tikrai kėblumais sprendžiant klausimus susijusius su apeliacinio

skundo ribomis. Daugeliu atveju apeliacinės instancijos teismai norėdami patikrinti pirmosios instancijos teismų sprendimų teisėtumą bei pagrįstumą atlieka įrodymų tyrimą apeliacinio skundo ribose. Vėliau panaudodami įrodymų tyrimo metu surinktus duomenis apeliaciniai teismai priima, atmeta ir pagrindžia tam tikrus atskirus arba esminius apeliacinių skundų argumentus. Praktikoje apeliacinės instancijos teismai nagrinėdami bylas apeliacine instancija susiduria su problemomis susijusiomis su apeliacinio skundo ribomis: būna viršijamos apeliacinio skundo ribos; skundas neišnagrinėjamas kiek buvo prašoma.

5. Praktinė apeliacinių bylų analizė rodo, kad įrodymų tyrimo klausimai yra sprendžiami jau parengtinėje apeliacinės bylos nagrinėjimo stadijoje, nors pačiame baudžiamajame įstatyme tiesiogiai apie tai ir neužsimenama. Akivaizdu, jog ši parengiamoji bylos nagrinėjimo stadija sprendžia ir daugelį su įrodymų tyrimu susijusių klausimų, nors pats įrodymų tyrimas daugiausiai sutinkamas ir paliečiamas apeliacinės instancijos teismui bylą nagrinėjant teismo posėdžio metu.
6. Apeliacinės instancijos teismas gali ir turi atlikti įrodymų tyrimą, t. y. ištirti pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes, pakartotinai ištirti tuos įrodymus, kurie yra prieštaringi ir esami prieštaravimai nepašalinti. Kaip matyti iš praktinės analizės pasitaiko atvejų kuomet apeliacinės instancijos teismai turėdami ištaisyti pirmosios instancijos teismų klaidas dėl įrodymų prieštaringumo, ar neišsamaus ištyrimo, neretai ir patys atlikę įrodymų tyrimą neištaiso šių klaidų.
7. Apeliacinės instancijos teismas nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą byloje, tarsi konstatuoja, jog neatlikus šio tyrimo ir remiantis tik pirmojoje instancijoje pateiktais duomenimis ir ištirtais faktais neįmanoma priimti sprendimo ir atsakyti į apeliacinio skundo argumentus. Priimtas sprendimas atlikti įrodymų tyrimą, tarsi susaisto apeliacinės instancijos teismą, ta prasme, jog priimdamas sprendimą toje byloje jis turės remtis naujai ištirtais įrodymais. Sprendžiant iš to, jog apeliacinės instancijos teismai priimdami sprendimus vis dar kartais nesiremia posėdžio metu ištirtais įrodymais, siūlyčiau į BPK skyrių skirtą apeliacinei instancijai perkelti truputį pakoreguotą 301 straipsnio nuostatą, kuri nustatytu, kad „nusprendęs atlikti įrodymų tyrimą, apeliacinės instancijos teismas galutinėje nutartyje atsakinėdamas į

apeliacinio skundo argumentus privalo vertinti duomenis, gautus atlikus papildomą įrodymų tyrimą“.

8. Labai svarbu, jog būtų patikslintos normos, reglamentuojančios tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismų tarptautinį teisinį bendradarbiavimą Europos arešto orderio pagrindu. Tokia būtinybė kyla dėl to, jog Lietuvoje pasitaiko atvejų, kuomet asmenys, išduoti pagal Europos arešto orderį yra nusteisiami mūsų šalyje už veikas, už kurias jie nebuvo išduoti. Šio instituto detalesnis įtvirtinimas BPK būtinas, kadangi teismams ir toliau darant klaidas pažeidžiamos asmenų pagrindinės teisės ir laisvės, pažeidžiami vieni pagrindinių baudžiamojo proceso kodekso principų bei smunka pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų autoritetas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

SANTRAUKA

Įrodymų tyrimas apeliacinės instancijos teisme

Šiame magistro darbe buvo nagrinėta įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme problematika. Pirmojoje darbo dalyje stengtasi labiau atskleisti apeliacijos, įrodymų, įrodymų tyrimo sampratas tiek Lietuvos baudžiamojo proceso teisės sistemoje, tiek užsienio šalių teisėje. Pateikiant šias sampratas analizuojami dabar galiojantys ir anksčiau galioję baudžiamojo proceso kodeksai, jų normos. Pateikiama istorinė šių terminų raida.

Antrojoje darbo dalyje per praktinę analizę stengiamasi pateikti aktualiausias įrodymų tyrimo apeliacinėje instancijoje problemas, su kuriomis susiduria apeliacinės instancijos teismai nagrinėdami baudžiamąsias bylas apeliacine instancija. Atkreipiamas dėmesys į tokias problemas kaip: neišsamus įrodymų tyrimas; sprendimo priėmimas remiantis pirmosios instancijos teismo posėdyje ištirtais įrodymais; įrodymų tyrimo ribos apeliacijoje, problemos susijusios su Europos arešto orderiu bei kiti aktualūs klausimai, su kuriais pastaraisiais metais susiduria apeliacinės instancijos teismai. Tam įrodymų tyrimo klausimais stengiamasi pateikti pasiūlymų.

SUMMARY

Investigation of evidence in courts of appeal

The subject matter of the article is to reveal the investigation of evidence in courts of appeal in Lithuanian criminal procedure system. In the first half of this work it's tried to reveal the conception of appeal, the conception of evidence and evidence research both in Lithuanian and foreign criminal procedure systems. The main goal of first two topics is to show how the conception of appeal, and conception of evidence varied over a past few decades. To reveal the differences between these conceptions it is tryead to analyze the Codes of Lithuanian criminal procedure.

Second part of this work is basicaly dedicated to analyze the main practiac problems of evidence investigation that Lithuanian appeal courts faces during it's practical work. The main problems that are faced are about the pure investigation of evidence; problems conected with European arrest warrant; problems about false decisions that are made in lower courts of Lithuanian criminal procedure system. After presenting main problems it's tried to give some suggestions of improving some criminal procedure rules and conceptions according to the rules and conceptions that exists in other countries of the world.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
3. LTSR baudžiamojo proceso kodeksas. LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1961, Nr. 18-148.
4. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas. Valstybės žinios. 1994. Nr. 46-851.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintasis protokolai, priimtas 1982-11-22 Strasbūre. Ratifikuotas Lietuvoje 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu *Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtąjo, septintąjo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40.

Specialioji literatūra:

1. ALLEN, Christopher. *Evidence*. Cavendish Publishing Limited. Great Britain. 1994.
2. AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 4(82).
3. AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 43.
4. AMBRASAITĖ, Goda. *Apeliacijos esmė ir principai*. Teisė. Vilniaus universitetas. 2003. Nr. 46.
5. ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė. „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2007 m. 4(94)

6. CININAS, Audrius. „Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje“ Jurisprudencija, Mokslo darbai 2001 m. 23(15)
7. ČEPAS, Algimantas. *Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje*. 2003. [Žiūrėta: balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>
8. DANISEVIČIUS, Petras, LIAKAS, Aronas. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniam baudžiamajame kodekse, vadovėlis*. Vilnius 1971 m.
9. DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J.R. *European Criminal Procedures*. New York : Cambridge University Press, 2002.
10. GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė, vadovėlis* Vilnius: Teisinės informacijos centras 2005.
11. KAZLAUSKAS, Marcelis; MILIUS, Vytautas. *Kasacinio ir apeliacinio procesų skirtumai Lietuvos Respublikos BPK*. Justitia, 1996, Nr. 3.
12. LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas; NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius. Justitia. 2005.
13. RIOMERIS, Mykolas. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose, vadovėlis..* Vilnius, 1994.
14. ŠUMSKAS, Artūras. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Justitia, Vilnius, 2000.
15. VENSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais*. Vilnius. Justitia. 1996.
16. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985.
17. Lietuvos apeliacinis teismas. Metinė veiklos apžvalga 2005 metai. Vilnius. [Žiūrėta: 2009 balandžio 3d.] Prieiga per internetą:<www.infolex.lt/Praktika/doc/apt_2005_metu_veiklos_apzvalga.doc>.
18. Kauno apygardos teismas. Metinė veiklos apžvalga 2007 metai. Kaunas. [Žiūrėta: 2009 balandžio 3d.] Prieiga per internetą: <www.kat.lt/Teismo_ataskaita.pdf>.

19. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, P. 34.
20. Советский уголовный процесс, под ред. Карева Д. С., М., 1953, с. 50. Cituojama pagal: DANISEVIČIUS, Petras, LIAKAS, Aronas. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniam baudžiamajame kodekse, vadovėlis*. Vilnius 1971 m.
21. Строгович, Михаил Соломонович. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович; 1958.
22. Дорохов В. Я. Понятие и классификация доказательств// Теория доказательств в советском уголовном процессе. - М.:Юрид.лит., 1973. - с.197-228. Cituojama pagal: RINKEVIČIUS, Jurgis. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai, vadovėlis*. Vilnius 1990 m
23. В.И. Григорьев, А.В. Победнин, В.Н. Яшун. Уголовный процесс, учебник. 2005, Москва.
24. Уголовный кодекс РФ. 1996 год. Собрание законодательства РФ.N.25 Москва.
25. Estonian Code of Criminal Procedure. 2003. [žiūrėta: 2009 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview>.
26. Recommendation No R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning appeal systems and procedures in civil and commercial cases. [žiūrėta: 2009 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8290>>.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos. 2005 m. kovo 22d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2 K-252/2005.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-601/2004.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2008.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-655/2006.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-810/2007.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2008.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-232/2007.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48/2008.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-788/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-655/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2007.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204/2008.
13. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-193-2009.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. 2007 m. birželio 28d. Teismų praktika, 2007., Nr.: 27.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. 2005 m. birželio 23 d. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

Internetinės nuorodos:

1. SENEKA, L.A. Klysti – žmogiška (lot. *humanum errare est*). [žiūrėta: 2009 m. kovo 5 d.]
Prieiga per internetą: <<http://lt.wikiquote.org/wiki/Klaidos> >.
2. Teismų reformos XVI – XVIII a. [žiūrėta: 2009 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą:
<www3.mruni.lt/~rgelumb/PowerPoint_2007/7_4lk_2gr_rasimaviciute_teism.ppt>
3. Lietuvos apeliacinio teismo internetinis puslapis. [žiūrėta: 2009 m. kovo 6d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.apeliacinis.lt/Default.aspx?tabid=54>>.
4. Teisėtvarkos sistema – Latvija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_lat_lt.htm>.
5. Teisėtvarkos sistema – Lenkija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_pol_lt.htm>.
6. Teisėtvarkos sistema – Suomija. [žiūrėta: 2009 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_fin_lt.htm>.